

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Restanten van het oude kasteel van Kwabeek te Boutersem-Vertrijk (Vlaams-Brabant)

Eindverslag van een toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Restanten van het oude kasteel van Kwabeek te Boutersem-Vertrijk (Vlaams-Brabant). Eindverslag van een toevalsvondst.

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr.183

AUTEURS

Geert Vynckier, Brigitte Cooremans, Koen De Groote,
An Lentacker & Jordy Moies

JAAR VAN UITGAVE

2021

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed
Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid,
Beleidsdomein Omgeving

Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

OMSLAGILLUSTRATIE

Kijk op de opgraving en de oude, aanwezige restanten van het kasteel van Kwabeek op 14/10/2016

Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Kris Vandevorst

agentschap Onroerend Erfgoed

Havenlaan 88 bus 5

1000 Brussel

T +32 2 553 16 50

info@onroenderfgoed.be

www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.

This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution

4.0 International License. To view a copy of this license, visit

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678

D/2021/3241/160

////////////////////////////////////

RESTANTEN VAN HET OUDE
KASTEEL VAN KWABEEK TE
BOUTERSEM - VERTRIIK
(VLAAMS-BRABANT)

Eindverslag van een toevalsvondst.

////////////////////////////////////

GEERT VYNCKIER, BRIGITTE COOREMANS, KOEN DE GROOTE, AN LENTACKER &
JORDY MOIES

INHOUD

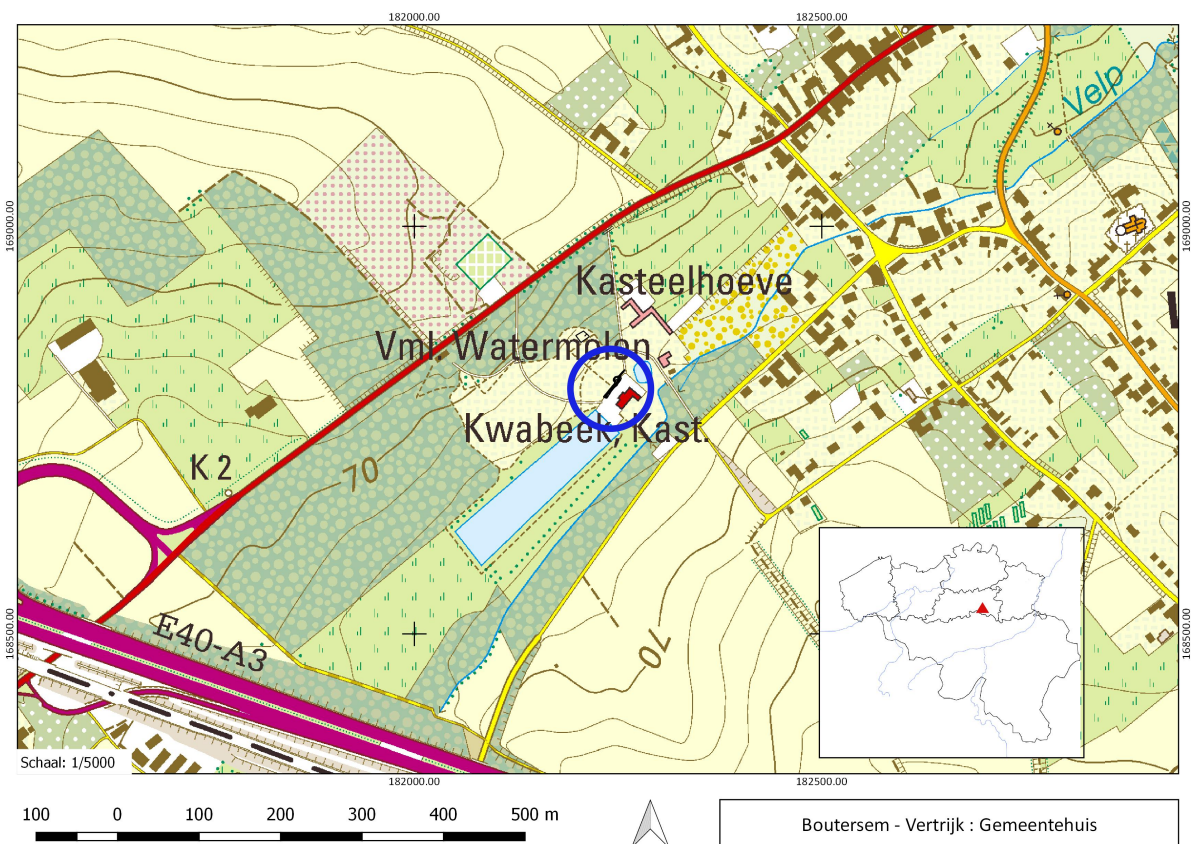
1	INLEIDING.....	6
2	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT	9
3	DE ONDERZOEKSOPDRACHT	10
3.1	ALGEMENE BEPALINGEN	10
3.2	DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE	11
3.3	RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN	11
4	WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING	12
5	AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK.....	14
6	RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT	15
6.1	LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT	15
6.2	HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT	16
6.2.1	HISTORISCHE CONTEXT	16
6.2.2	ARCHEOLOGISCHE CONTEXT	21
7	BESCHRIJVING VAN DE SITE	22
7.1	BODEMKUNDIGE SITUATIE	22
7.2	STRATIGRAFIE	22
7.2.1	WESTPROFIELEN A EN C	22
7.2.2	OOSTPROFIELEN B EN D	24
7.2.3	DWARSPROFIEL E	26
7.3	SPOREN EN STRUCTUREN.....	27
7.3.1	RENTANTEN BEHORENDE TOT DE MUUR EN OPBOUW VAN HET KASTEEL.....	28
7.3.2	DE REANTEN VAN EEN VERBOUWING VAN VOORGAANDE	30
7.3.3	RENTANTEN VAN EEN IN BAKSTEEN OPGETROKKEN VERBOUWINGEN UIT DE 19DE EEUW	32
7.4	DE VONDSTEN	34
7.4.1	METAAL	34
7.4.2	AARDEWERK.....	34
7.4.3	GLAS.....	36
7.4.4	NATUURSTEEN	36
7.4.5	BOTMATERIAAL	37
7.4.6	MACROBOTANISCHE RESTEN	38
7.5	INTERPRETATIE EN SYNTHES VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	43
8	SAMENVATTING	47
9	BEWARING EN DEONERING VAN HET ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE	48
10	PUBLIEKSWERKING	48
11	BIBLIOGRAFIE	50
12	BIJLAGEN	51
12.1	LIJST VAN PLANNEN EN KAARTEN	51
12.2	LIJST VAN TEKENINGEN	51
12.3	LIJST VAN FOTO'S	52
12.4	LIJST VAN SPOREN	67
12.5	LIJST VAN VONDSTEN	68

1 INLEIDING

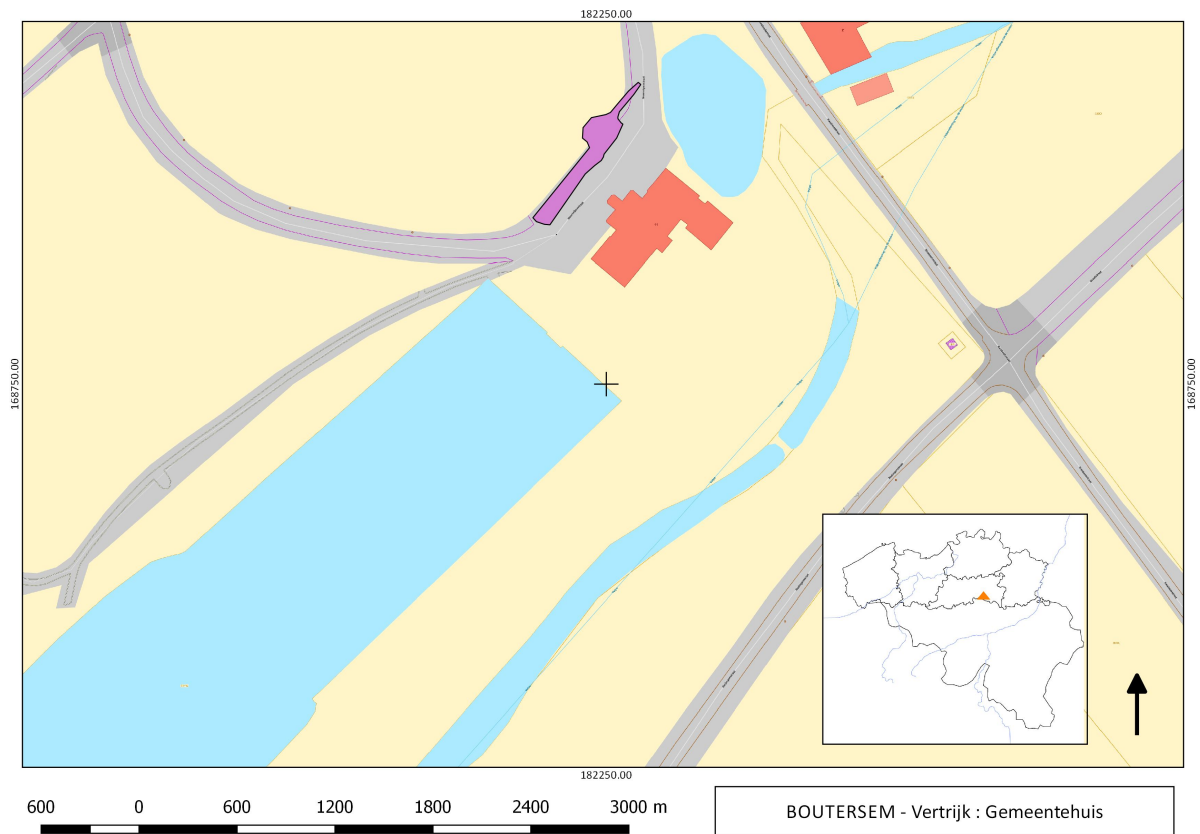
Op 06/10/2016 kwam bij het agentschap Onroerend Erfgoed een melding binnen van een toevalsvondst op het domein van het kasteel van Kwabeek, het huidige stadhuis van de gemeente Boutersem (fig. 1-2). Deze werd gemeld door de voormalige stadssecretaris Xavier Van Opdenbosch. Tijdens grond- en infrastructuurwerken voor de herinrichting van de toegangsweg naar en het plein voor het kasteel trof men robuust muurwerk aan in bak- en Gobertangesteente (fig. 3-4). Bij de evaluatie van de toevalsvondst op het terrein op 10/10/2016 bleek al gauw dat het hier ging om restanten van een belangrijke historische site en de funderingen van voorlopers en verbouwingen van het huidige kasteel met zijn aansluitende slotgracht. Daarom werd besloten een opgraving te laten doorgaan van 12/10/2016 tot 14/10/2016.

Dit eindverslag bevat de resultaten het onderzoek van de aanwezige sporen van het oude kasteel van Kwabeek die vooral uit muurrestanten bestonden. Aangezien het aantal archeologische aardewerk-, glas- en metaalvondsten, het aantal botfragmenten en het aantal genomen bodemonsters voor macrobotanisch onderzoek beperkt waren, was een assessment niet relevant en worden alle vondsten in dit eindverslag behandeld. Het archeologisch ensemble gegenereerd door deze toevalsvondst wordt behandeld zoals de Code Goede Praktijk het voorschrijft en wordt gedeponeerd in het depot en het archief van het agentschap Onroerend Erfgoed.

Het voorziene veldwerk werd volledig afgerond. De uitgewerkte resultaten van dit archeologisch onderzoek, de verdere verwerking van de onderzoeksgegevens en vondsten en de interpretatie van de site binnen de ruimere historische context vormen het onderwerp van dit eindverslag.

Figuur 1: Topografische kaart van het onderzochte gebied (© AGIV).

Figuur 2: Situering van het onderzochte gebied (paars) op het GRB (© AGIV).

Figuur 3: Luchtfoto tijdens de opgraving vanuit het noordoosten van het kasteel en de opgraving (© Gemeente Boutersem).

////////////////////////////////////

Figuur 4: Luchtfoto tijdens de opgraving van het kasteel en de opgraving (© Gemeente Boutersem).

Toevalsvondst Verrijk 2018 Neervelpssstraat: VE16NE

Terreinwerk	Geert Vynckier Michel Mulleners Rudi Roosen Jos Wijnants
Opmetingen en aanmaak kaartmateriaal	Johan Van Laecke
Tekenwerk en plannen	Johan Van Laecke Geert Vynckier André Detloff Marc Van Meenen Sylvia Mazereel
Fotografie terrein en vondsten	Geert Vynckier & Kris Vandevorst (tenzij anders vermeld)
Rapportage	Geert Vynckier Brigitte Cooremans Koen De Groote An Lentacker Jordy Moies

pagina 9 van 72

3.1 ALGEMENE BEPALINGEN

Art. 5.1.4. Iedereen die, op een ander moment dan bij het uitvoeren van een archeologisch vooronderzoek, een archeologische opgraving of het gebruik van een metaaldetector, een roerend of onroerend goed vindt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat het archeologische erfgoedwaarde heeft, is verplicht daarvan binnen drie dagen aangifte te doen bij het agentschap. De Vlaamse Regering kan de nadere regels daarvoor bepalen. In voorkomend geval brengt het agentschap de zakelijkrechthouder en de gebruiker van de betrokken percelen, als ze niet de vinder zijn, en de gemeenten waar de vondsten worden gedaan ervan op de hoogte dat er vondsten zijn gedaan die vermoedelijk archeologische erfgoedwaarde hebben en wat de rechtsgevolgen daarvan zijn. De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte:

- De Vlaamse Regering kan de nadere regels daarvoor bepalen.*

Artikel 5.1.4. (...) De bij decreet opgelegde bewaarmogelijkheden blijven gedurende tien dagen van kracht. Gedurende deze periode beschikt de Vlaamse overheid over de nodige tijd om de noodzakelijke vaststellingen te doen of te laten doen op het terrein. De Vlaamse overheid werkt zoveel mogelijk samen met de betrokken onroerenderfgoedgemeente(n). Op basis van de terreinevaluatie kan de Vlaamse overheid de termijn van tien dagen verlengen of inkorten. Eventuele financiële tegemoetkomingen als gevolg van een termijnverlenging kunnen in uitvoeringsbesluiten worden behandeld (zoals bepaald in artikel 10.3.3). Omdat deze financiële tegemoetkomingen volledig voor rekening van de Vlaamse overheid zijn, is de Vlaamse administratie volledig voor het proces van toevalsvondsten bevoegd.

Artikel 5.5.4. Met toepassing van artikel 5.1.4 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en in afwijking van artikel 5.5.1 tot en met artikel 5.5.3 van dit besluit geldt voor archeologische vooronderzoeken met ingreep in de bodem en archeologische opgravingen die volgen op een toevalsvondst en uitgevoerd worden door het agentschap, een onmiddellijke toelating.

Een toevalsvondst dient steeds op korte termijn behandeld te worden. Hierdoor beperkt de onderzoeksopdracht zich tot het evalueren van het bodemarchief en het *ex situ* bewaren van mogelijk archeologisch materiaal dat dreigt vernietigd te worden. Binnen de context van een toevalsvondst kan een voorafgaandelijk bureauonderzoek niet plaatsvinden. Dit bureauonderzoek dat de landschappelijke, bodemkundige, historische en archeologische voorkennis van de vindplaats verzamelt, is noodzakelijkerwijze na het terreinonderzoek gebeurd. De resultaten zijn in dit eindverslag opgenomen.

3.2 DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Aangezien het hier een toevalsvondst betreft, was een voorafgaande vraagstelling niet aan de orde. Het doel van het onderzoek van een toevalsvondst beperkt zich tot inzicht verkrijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen en vondsten, hun datering en indien van toepassing hun relatie en fasering, alsook het *ex situ* bewaren van de vondsten die dreigen vernietigd te worden.

Voor het eindverslag is dit onderzoek uitgebreid. De resultaten van het archeologisch onderzoek zijn bestudeerd in het licht van de archeologische voorkennis van het gebied en de historische context om te komen tot een interpretatie van de site. Bij het archeologierapport werden alsnog enkele vragen vooropgesteld die in dit eindverslag zullen worden beantwoord in 7.5:

- Zijn er sporen aanwezig?
- Zijn de sporen natuurlijk of antropogeen?
- Hoe is de bewaringstoestand van de sporen?
- Behoren de sporen tot één of meerdere periodes?
- Zijn er restanten van vroegere bouwfasen van het kasteel aanwezig en zo ja kunnen deze gedateerd worden?
- Kan de ouderdom van de restanten van de oudere fasen van het kasteel op basis van archeologische vondsten bevestigd worden?
- Zijn er eventueel nog vroegere (onbekende) bouwfasen?
- Zeggen de culturele vondsten iets over de materiële cultuur van het site?
- Kunnen eventuele bot- en macrobotanische resten informatie geven over de eetcultuur binnen de oudere fasen van het kasteel en over het landschap/ de tuin rond het kasteel?

3.3 RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN

De randvoorwaarden noodzakelijk voor het onderzoek van een toevalsvondst worden beschreven in artikel 5.1.4. van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013: *‘De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren, de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen, de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap’.*

Deze toevalsvondst werd gemeld bij het agentschap Onroerend Erfgoed op 06/10/2016 en de verplichte termijn van *in situ* bewaring werd door de zakelijke rechthouder, de gemeente Boutersem, correct nageleefd. Op 10/10/2016 werd een eerste vaststelling op het terrein gedaan en de opgraving van het terrein is doorgegaan van 12/10/2016 tot 14/10/2016. Hiermee viel het volledige tereinonderzoek binnen de minimumtermijn voor het behoud van toevalsvondsten. Na deze datum was het veldwerk volledig afgerond en werd het terrein vrijgegeven zodat de nutsleidingswerken konden verder gezet worden.

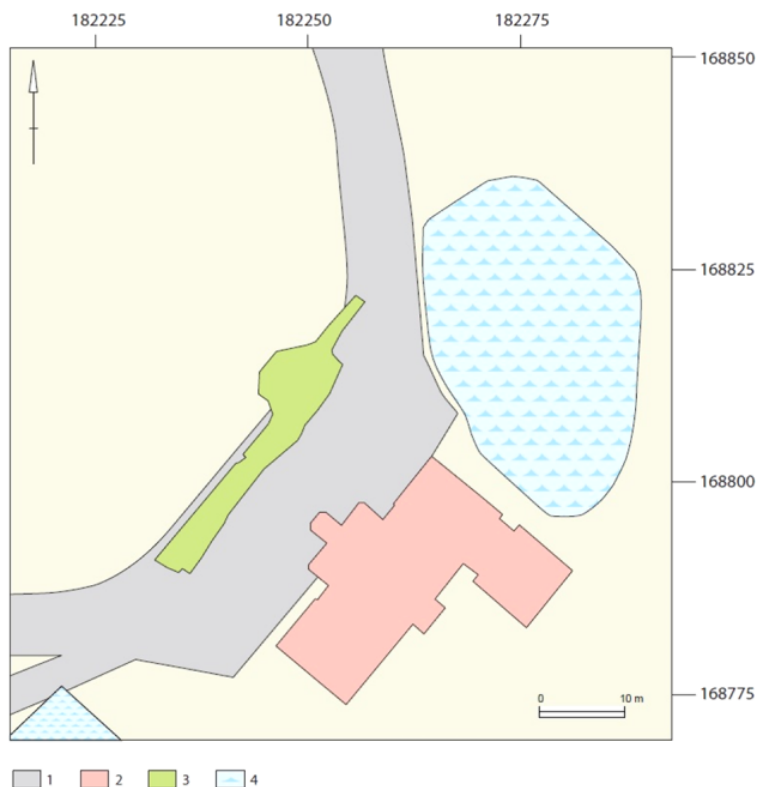
4 WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

De uitvoering van dit onderzoek - de registratie en opgraving van de gemelde toevallsvondst - vond plaats volgens de bepalingen van het Onroerenderfgoeddecreet (2013) zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0).

Op het terrein kon tijdelijk beroep gedaan worden op een graafmachine met platte bak. Deze werd alleen op plaatsen ingezet waar het nodig was om de reeds gegraven werkput op te schonen en om eventuele te dicht bij de rand gelegen hopen grond te verwijderen. Dit in het kader van de veiligheid op het terrein. Delen van de werkput waren voor de opgraving al ondergelopen met grondwater zodat af en toe een dompelpomp moest worden ingezet. Er werd besloten geen uitbreiding van de werkput te voorzien omdat de aanpalende bodem niet bedreigd was of zou worden weggegraven en andere resten *in situ* konden bewaard worden.

Het vlak werd aangelegd door de aannemer in functie van de aanleg van de sleuf voor nutsleidingen. Enkele uitgravingen onder toezicht van de archeoloog zorgden voor verschillende niveaus van het werkvlak in de werkput naargelang de diepte van de archeologische resten, de grondwaterstand en de veiligheid. De bodem van de aangelegde werkput is gesitueerd tussen de 62,73 en 63,76 m TAW. Alle aanwezige en zichtbare sporen werden manueel met een truweel opgeschoond, gefotografeerd en digitaal en gegeorefereerd opgemeten. Het inmeten gebeurde met een Robotic Total Station (RTS) en GPS-RTK toestel in Lambert 72. De hoogtes werden geregistreerd in TAW (Tweede Algemene Waterpassing), met minimum GPS nauwkeurigheid. De spoornummers zijn doorlopend genummerd. Op vijf strategische plaatsen en waar mogelijk werden de profielen over een afstand van 1 meter opgeschoond, gefotografeerd en ingetekend op 1/20.

De werken werden uitgevoerd door een ploeg van het agentschap Onroerend Erfgoed onder leiding van Geert Vynckier (erkend archeoloog) en de technische medewerkers Michel Mulleners, Jurgen Staf en Jos Wijnants. Het digitale inmeten van de sporen en het fotograferen van de muurresten voor 3D afbeeldingen gebeurde door landmeter-expert Johan Van Laecke. Het plan met de werkputomtrek op het kadasterplan werd op basis van zijn inmetingen gemaakt (fig. 5). Waar en hoeveel bodemonsters moesten genomen worden werd overlegd met Anton Eryvynck (erfgoedonderzoeker natuurwetenschappen). De vondsten werden onderzocht door collega Koen De Groote en Geert Vynckier. De bodemonsters zijn onderzocht op eventuele macrobotanische resten door Brigitte Cooremans (erfgoedonderzoeker natuurwetenschappen). De weinige botresten werden onderzocht door An Lentacker (erfgoedonderzoeker natuurwetenschappen). Enkele overzichtsfoto's (fig. 6-8) van de site werden genomen door fotograaf Kris Vandevorst, de overige door Geert Vynckier. De storthopen werden met een metaaldetector onderzocht. Slechts enkele vondsten konden uit enkele sporen gerecupereerd worden. Het merendeel van de vondsten werden als losse vondst geregistreerd, waaronder vooral metaalvondsten uit de storthopen.

Figuur 5: Plan met de contouren van de onderzochte werkput: 1: wegen ; 2: huidige kasteel; 3: werkput ; 4: water. (© agentschap Onroerend Erfgoed: André Detloff).

Figuur 6: Overzichtsfoto van de werkput vanuit het noordoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed, Kris Vandevorst).

Figuur 7: Overzichtsfoto van de werkput vanuit het zuidwesten (© agentschap Onroerend Erfgoed, Kris Vandevorst).

Figuur 8: Overzichtsfoto van de werkput vanuit het zuiden (© agentschap Onroerend Erfgoed, Kris Vandevorst).

5 AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Gelet op het beperkte aantal sporen en vondsten wordt bij deze toevalsvondst een volledige verwerkingsstrategie gevolgd en wordt alles uitgewerkt. Alle gegevens zijn immers noodzakelijk om tot een zinvolle conclusie te kunnen komen van deze vindplaats. Aangezien de vondsten en sporen volledig worden uitgewerkt, is een assessment binnen deze context niet aan de orde en wordt in dit eindverslag geen assessment-rapport opgenomen.

De studie beperkt zich tot case-gebonden onderzoeksvragen gesteld in 3.2 met betrekking tot de aard van de vindplaats, de datering, de relatie en de fasering van sporen en vondsten. Eigen aan het onderzoek van een beperkte toevalsvondst is dat de uitwerking ervan veel vertelt over de vindplaats maar weinig over de ruimere context.

6 RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT

6.1 LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT

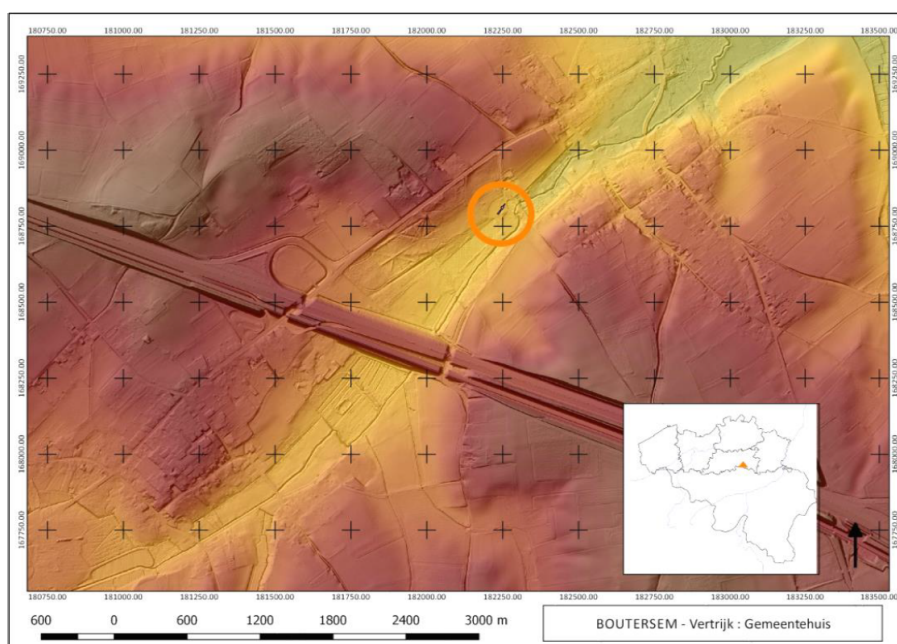
Het onderzoeksgebied, op het domein van Kwabeek, is gelegen in Verrijk, een deelgemeente van Boutersem. Boutersem ligt aan de zuidgrens van de provincie Vlaams-Brabant, tussen de gemeentes Tienen en Bierbeek. Meer precies ligt het onderzochte gebied net ten noordwesten van het kasteel van Kwabeek (fig. 2 en 5).

Het kasteeldomein "Kwabeek" is centraal gelegen in de vallei van de Velpe waarlangs nog diverse kasteelparken aanwezig zijn (fig. 9). Ze vormen met weiden, hooilanden, vijvers, broekbossen en populieraanplantingen het typische beeld van deze valleigebieden.

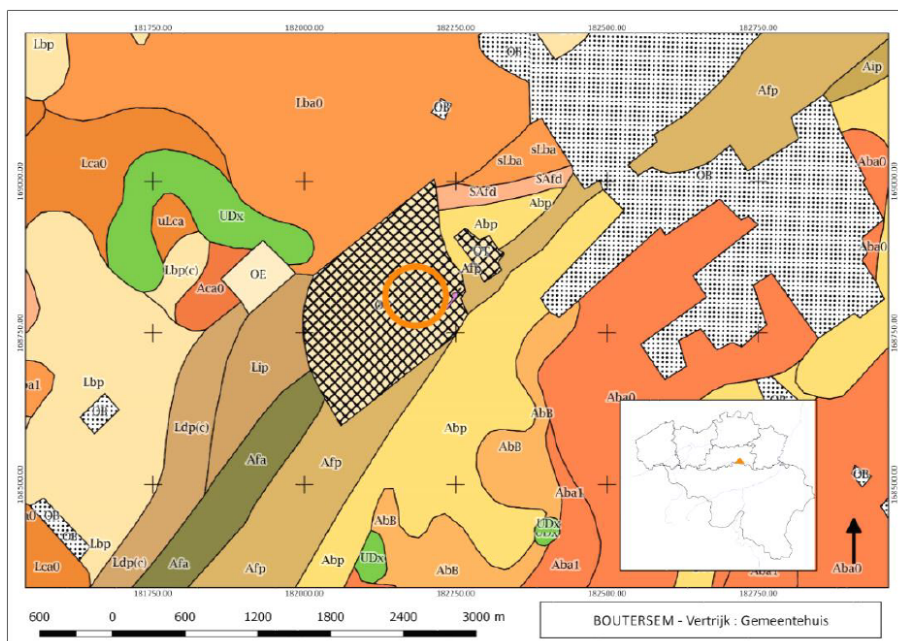
Het onderzoeksgebied is gelegen op de grens tussen het zandleem- en het leemgebied tussen Leuven en Tienen in het Demerbekken. Op de bodemkaart wordt het onderzoeksgebied aangeduid als sterk vergraven gronden (OT), maar in de vallei van de Velpe komen overwegend zeer natte tot natte zandleem-en leemgronden voor. Op de aanpalende hoogten van het Brabants plateau in het noordwesten bestaat de ondergrond uit zandleembodems (textuurklasse L); de hoogten ten zuidwesten van de Velpe vallei uit leembodems (textuurklasse A) (fig. 10). Deze aanpalende hoogten worden via talrijke beken en sloten ontwaterd. Water dat via de Velpevallei richting noordoosten loopt om de Demer te vervoegen tussen Halen en Diest.

De hoogte van het maaiveld rond de werkput ligt op ca. 63,8 TAW.

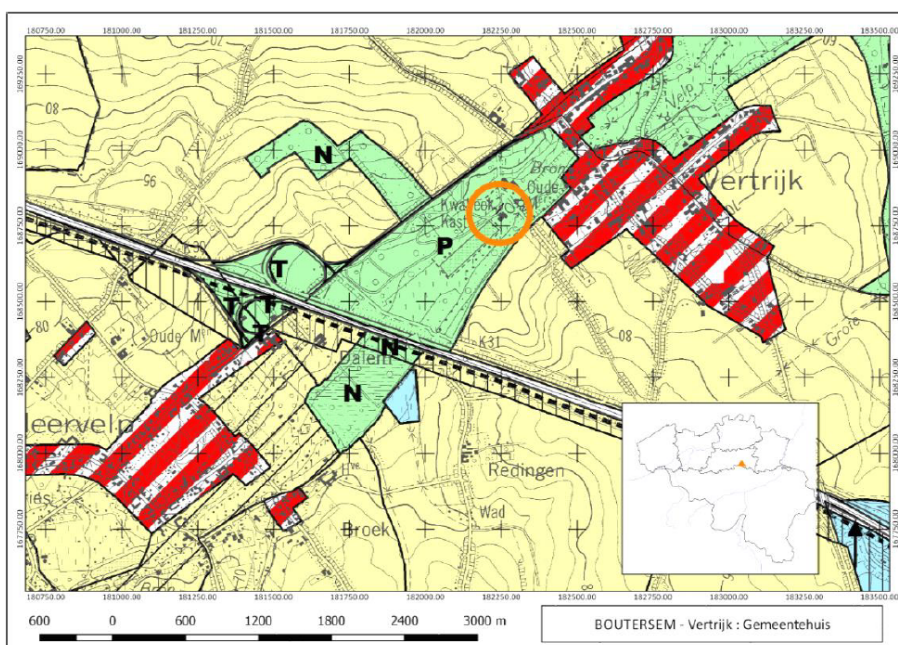
Het terrein ligt op het gewestplan in een parkgebied (fig. 11) en in een potentieel overstromingsgebied.

Figuur 9: Digitaal terreinmodel van de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied (oranje cirkel) (DHMV II, © AGIV).

Figuur 10: Situering van het onderzoeksgebied op de bodemkaart (oranje cirkel) (© AGIV).

Figuur 11: Situering van het onderzoeksgebied op het gewestplan (oranje cirkel) (© AGIV).

6.2 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

6.2.1 Historische context¹

Het domein van Kwabeek was een leengoed van het hertogdom Brabant en kende door de eeuwen heen verschillende eigenaars (tabel 1). Op het einde van de 15de eeuw droeg het de naam "Ter Sluizen". Het behoorde in 1374 toe aan Jan van Montenaken. Deze werd achtereenvolgens opgevolgd door Filips van Tudekem (1380), Jan van Borchoven (1428), Bartholomeus Van Der Ee (1496), diens

¹ Tekst gebaseerd op: Geysens 1998, Deneef 2004, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41588>, <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1331> en <http://www.boutersem.be/product/80/domein-van-kwabeek>.

“Un grand enclos de terres, bois, prés, étangs, vergers et jardins, soit 21 hectares, avec un beau château nommé le château de Quabeck, avec la chapelle castrale et autres bâtiments, plus une belle et grande ferme bâtie en briques et couverte d’ardoises, consistant en maison, écuries, grange, lavoir, remise, fournil et autres bâtiments; et finalement une maison particulière avec écurie...”

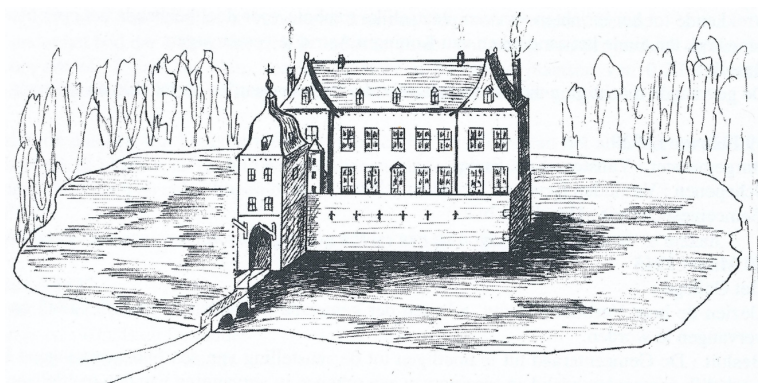
Eigenaars van het kasteeldomein sinds de 14de eeuw	
Jan en Godfried van Montenaken	1374 - 1380
Philips van Tukedem	1380-1428
Jan van Borchoven	1428 - 1496
Bartholomeus Van Der Ee	1496 - 1505
Jan Van Der Ee	1505 - ?
Jan van Houthem	? - ?
Familie Gasparini	1587 - 1688
Jan Baptist Bosch	1688 - 1695
Dominique de Kerpen	1695 - 1710
Familie Goupy	1710 - 1813
Philippe de Wouters de Bouchout	1813 - 1856
A. De Wouters d'Oplinter	1856 - 1893
Graaf Robert de Liedekerke	1893 - 1903
Familie Jacmart	1903 - 1922
Baron A. Ernst de Brunswyck	1922 – 1980
Gemeente Boutersem	1980 - heden

De oudste, schematische afbeelding van het kasteel van Kwabeek dateert van 1654 en komt uit het archief van de abdij van Park te Heverlee. Deze toont een gesloten complex met een toren, maar bevat op de ringgracht na geen topografische informatie over de onmiddellijke omgeving (fig. 12). Het kasteel zoals we het vandaag in zijn huidige vorm kennen, zou oorspronkelijk stammen uit de eerste helft van de 18de eeuw en gebouwd zijn op de oude fundamenten. Dhr. Geysens vermeldt het jaar

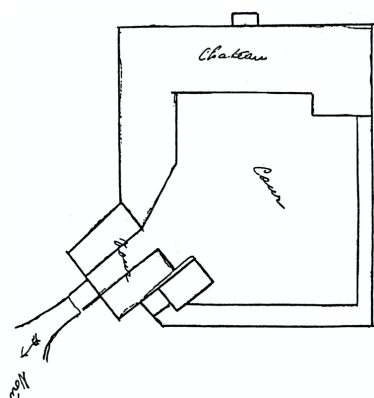
1718 maar geeft hier in zijn publicatie geen verdere duiding bij². Welke aanpassingen er in dat jaar zijn uitgevoerd, is niet helemaal duidelijk. Een schets uit 1709, gebaseerd op een tekening uit de archieven van de familie de Wouters d'Oplinter, toont al een kasteel met één hoofdvleugel, geflankeerd door twee naar voor gerichte hoekrisalieten, een voorkoer omgeven door een muur en een toren met ophaalbrug in de noordelijke hoek (fig. 13 en 14)³.

Figuur 12: Het kasteel van Kwabeek op een document uit het archief van abdij Park Heverlee uit 1654 (© archief abdij van Park Heverlee {Typographieboek TB, F. 74}).

Figuur 13: Impressie van het kasteel in 1709. Tekening van het kasteel gebaseerd op de tekening (fig. 14) uit de archieven van de familie de Wouters d'Oplinter (foto verzameling E. Op de Beeck)⁴.

Figuur 14: Schets van de plattegrond van het kasteel in 1709⁵.

Op de kaart van Villaret uit 1745-1748 is het kasteel duidelijk herkenbaar net als een plein/binnenplaats voor het kasteel afgesloten met een muur aan de noordwestelijke gracht (fig. 15). Aan de noordzijde van dit plein of voorhof duidt een uitstulping en een aangrenzende brug op een toegangsweg naar het kasteel. In 1750 werden verschillende opknappingswerken uitgevoerd en werd bijkomend een Franse Parktuin aangelegd. Op de kaart van Graaf de Ferraris (1771-1778) is naast de Franse parktuin, het kasteel eveneens duidelijk zichtbaar en kan men wederom een plein voor het

² Geysens 1998, 77.

³ Geysens 1998, 78.

⁴ Geysens 1998, 78.

⁵ Geysens 1998, 78.

kasteel onderscheiden met een muur aan de noordwestelijke gracht en de toegangsbrug en poort (fig. 16). De aangrenzende tuin, op de twee vorige kaarten weergegeven, toont een voor de regio vrij complexe, geometrische aanleg, die lijkt op andere strak geometrische kasteelparken die eveneens in smalle en min of meer ingesneden rivier- of beekdalen gelegen zijn. De drie elementen waaromheen het domein zich ontwikkelde waren op dat moment nog aanwezig en zijn als dusdanig herkenbaar: een met water omgeven kasteelmotte, een neerhof en een watermolen. De hoofdas van het domein werd gevormd door de rechtgetrokken Velpe, waarvan de oevers met bomen waren beplant. Evenwijdig hieraan en op één lijn met de kasteelmotte lag een vijver, die door zijn langgerekte, rechthoekige vorm (240 bij 40 m) bijna het karakter had van een kanaal. Het primitief kadaster uit 1830-1834 toont het kasteel en de gracht na de veranderingen die Philippe de Wouters de Bouchout. Het kasteel behield zijn L-vormig plan, maar in 1815 werd de gracht gedempt ter hoogte van de vroegere ophaalbrug, waardoor deze geen gesloten kring meer vormde (fig. 17).

Figuur 15: Het kasteel(domein) van Kwabeek op de kaart van Villaret (© AGIV).

Figuur 16: Het kasteel(domein) van Kwabeek op de kaart van Graaf de Ferraris (© KBR).

Figuur 17: Het kasteel van Kwabeek op het Primitief Kadaster van Verrijk (©NGI).

////////////////////////////////////

In 1835, zichtbaar op de Atlas der Buurtwegen uit 1841, werd de gracht verder gereduceerd tot nog slechts drie vijvers en een gedeelte werd omgevormd tot verbindingskanaal tussen de Velpe en de kanaalvijver (fig. 18). Dit stond allemaal in het teken van een doorgedreven 'deformalisering' van het domein. Het kasteel werd opnieuw uitgebouwd in 1864 en tussen 1872 en 1882 werd voor de derde keer een deel van de gracht gedempt, waardoor enkel nog de vijver overbleef, die nu nog ten noordoosten van het gebouw ligt. De noordwestelijke bijkomende vleugel uit die periode is zichtbaar op een tekening uit 1869 en een foto uit 1875 (fig. 19-20).

Figuur 18: Het kasteel van Kwabeek in de Atlas der buurtwegen (© AGIV).

Figuur 19: Het kasteel van Kwabeek op een tekening uit 1869 (©Heemkundige kring Velpeleven).

Figuur 20: Het kasteel van Kwabeek op een foto 1875 (©Heemkundige kring Velpeleven).

Nadat het domein in handen kwam van Robert de Liedekerke in 1893, wilde ook hij zijn stempel drukken op het geheel. Hij liet het gebouw aanpassen om het geheel een neo-rennaissance uitzicht te geven. De vooruitspringende linkervleugel werd afgebroken en vervangen door een hoekrisaliet, zoals aan de rechterkant, en in het midden van de voorgevel werd een derde risaliet toegevoegd, afgewerkt met een trapgevel die ingewerkt was in het hoge schilddak (fig. 21). Het gebouw had nu stilaan zijn finale vorm bereikt. Na zijn dood in 1903 werd de familie Jacmart eigenaar, die het in 1922 weer verkocht aan Baron A. Ernst de Brunswyck.

Figuur 21: Het kasteel op een foto uit 1903 (©Heemkundige kring Velpeleven).

In 1923-1924 werden na verwoestingen tijdens de eerste wereldoorlog renovatiewerken uitgevoerd: Het middenrisaliet van de voorgevel van het kasteel kreeg een mansardedak; de trapgevel werd vervangen door een balkonvenster met een bekronend fronton en de deuromlijsting werd gemonumentaliseerd d.m.v. een fronton met wapenschild. De hoekrisalieten werden van balkondakvensters voorzien (fig. 22). Dit resulteerde in het huidige voorkomen van het kasteel. Tegen de achtergevel werd in dezelfde stijl als het hoofdgebouw een dienstvleugel aangebouwd en aan de zijde van de grote vijver werd een terras aangelegd. Het is onder deze vorm dat we het kasteel nu nog kennen, een mooi landhuis temidden van een groene oase. Het feit dat er steeds andere eigenaars waren heeft een rol gespeeld in de uitbouw van het park. Het gemeentebestuur van Boutersem kocht in 1980 het park en het kasteel, dat als gemeentehuis werd ingericht. De bijgebouwen op het domein zijn verkocht aan privé-personen.

Figuur 22: Het kasteel op een foto uit 1928 (©Heemkundige kring Velpeleven).

6.2.2 Archeologische context

Op het domein van Kwabeek werd tot voor de melding van deze toevalsvondst geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het onderzoeksgebied ligt niet in de historische dorpskern van Verrijk maar bevindt zich op het domein van het kasteel van Kwabeek, wat eveneens een potentieel archeologisch interessant gebied is. Sporen van de vroegere geometrische tuinaanleg en het patroon van het bos ten zuidwesten van het kasteel kunnen nog bewaard zijn zowel aan de oppervlakte als in de ondergrond.

In de onmiddellijke omgeving, op de Galgenberg, ten noordwesten van het domein van Kwabeek, is er Romeins aardewerk, sporen van Romeinse begraving, enkele metaalvondsten en wat lithisch materiaal aangetroffen (CAI ID: 1391). Ten westen van het kasteeldomein werd bij de aanleg van de HST een steen- en pannenbakkerij van onbepaalde periode aangetroffen (CAI ID 2727). De oude dorpskern van Verrijk ligt ten noordoosten van het domein.

7 BESCHRIJVING VAN DE SITE

Voor de aanvang van de graafwerken die de aanleiding waren voor de vondstmelding, was het onderzoeksgebied deels een grasveld en deels een oprijlaan bedekt met grind. Voor de aanleg van nutsleidingen en de herinrichting van het voorplein werd voor de ingang van het huidige stadhuis een sleuf uitgegraven. Hierbij kwamen enkele structuren aan het licht.

De diepte van de aangelegde werkput varieert tussen de 62,73 en 63,76 TAW. De archeologische resten bevonden zich tussen de 20 en 70 cm onder het huidige loopvlak en werden in het verleden bedekt met opvullings-, ophogings- en puinlagen.

7.1 BODEMKUNDIGE SITUATIE

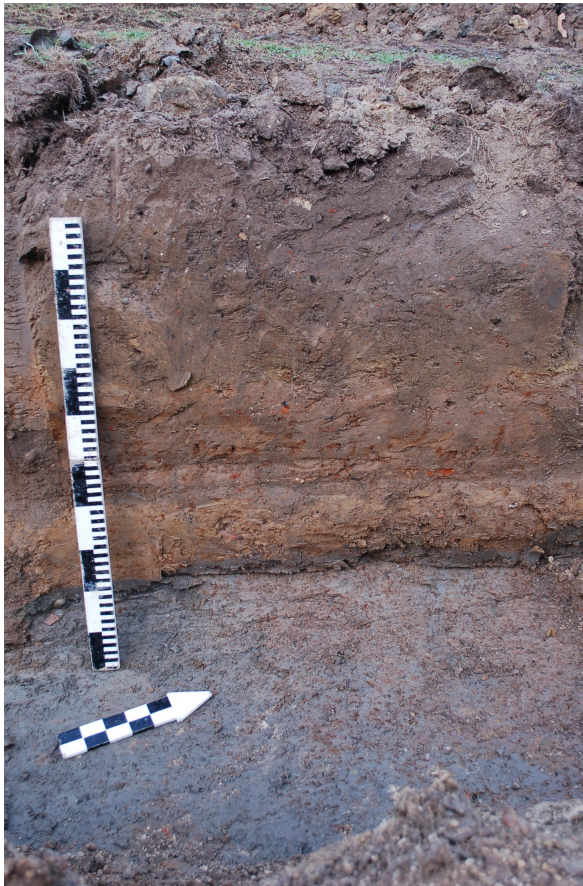
Gezien de beperkte omvang van de toevalsvondst werden geen specifieke bodemkundige waarnemingen gedaan. Het maken van bodemkundige referentieprofielen om de globale bodemopbouw van het terrein te leren kennen was binnen de context van het terreinonderzoek niet van toepassing en kon door het opkomende grondwater niet bekeken worden.

7.2 STRATIGRAFIE

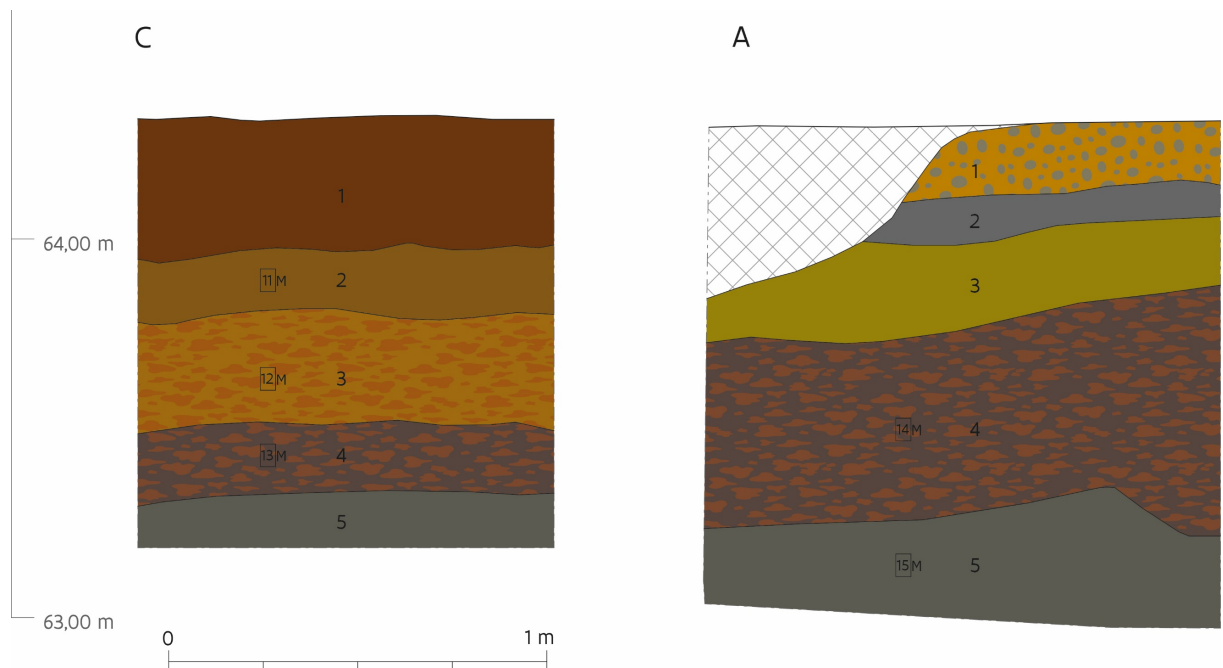
Er werden vijf deelprofielen (fig. 29: A, B, C, D en E) van 1 m breedte op strategische plaatsen opgeschoond.

7.2.1 Westprofielen A en C

De twee profielen aan de westzijde van de sleuf, A en C (fig. 23 en 24 A en C), vertonen bovenop een onderliggende donker groengrijze kleiige opvullingslaag (fig. 24, A5 en C5) – waarvan we vermoeden dat het hier gaat om een vulling van de gracht rond het kasteel- enkele opvullingslagen waarvan we de juiste datering niet konden achterhalen. Profiel A is bovenaan afgedekt met een puinlaag van ca. 15cm dik, bestaande uit kiezel en bruingeel zand, gecreëerd tijdens de graafwerken (fig. 24, A1). Hieronder bevindt zich een donkergrijze tot grijszwarte zandleemlaag, 10cm dik, met wat houtskool- en baksteenfragmenten en enkele keien (fig. 24, A2) dat de restant van een oud loopvlak kan zijn. De derde laag, 20cm dik, is geelgroen van kleur, bestaat eveneens uit zandleem en een bijmenging van houtskool- en witte mortelfragmenten, baksteengruis en -fragmenten (fig. 24, A3). Laag 4 (fig. 24, A4), de laag bovenop de onderliggende groengrijze kleiige opvullingslaag, is een dik bruin kleiig pakket van ca. 45cm dik en bevat talrijke houtskool- en witte mortelfragmenten, baksteengruis en sporadisch wat leisteen. In profiel C is bovenaan een 30cm dikke bruine zandlemige bouwvoor zichtbaar waarin naast gele en witte mortelstippen wat baksteenfragmenten en houtskool zitten (fig. 24, C1). Er vlak onder zien we een geelbruine lemige tot zandlemige laag van 16 cm dikte met een zelfde bijvulling als voorgaande (fig. 24, C2). De volgende laag, tussen 30 en 40cm dik, is een geelbruine zandige leemlaag bevat talrijke roest vlekken en witte mortel- en baksteenfragmenten (fig. 24, C3). Op de onderliggende groengrijze kleiige opvullingslaag (fig. 24, C5) bevindt zich nog een gele roestbruine kleiige laag van 18cm dikte met wat baksteenfragmenten en houtskoolstippen (fig. 24, C4).

Figuur 23: Foto van profiel C en A aan de westzijde van de werkput.(© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier)

Figuur 24: Profieltekening van profielen C en A aan de westzijde van de werkput (© agentschap Onroerend Erfgoed: Sylvia Mazereel).

////////////////////////////////////

7.2.2 Oostprofielen B en D

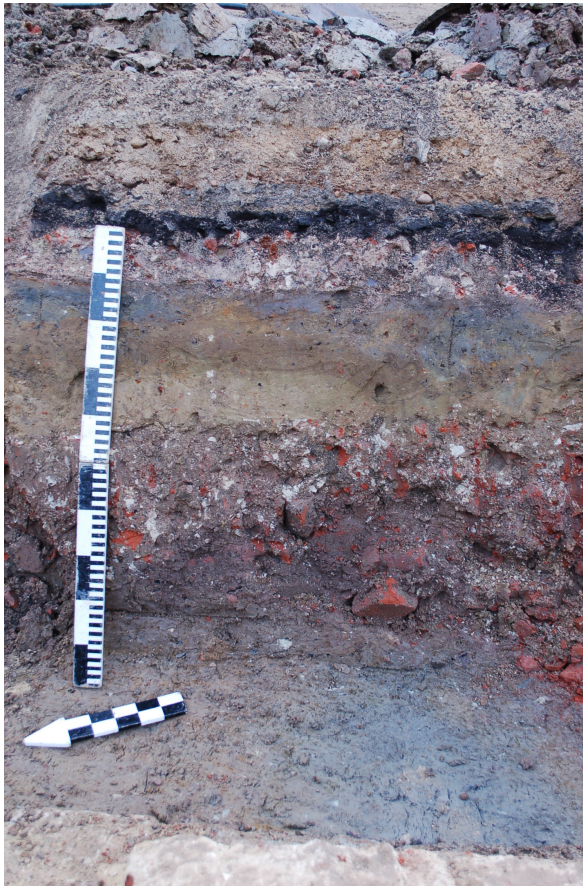
De profielen B en D aan de oostzijde (fig. 29, B en D, fig. 25 en 26) van de werkput vertonen een volkomen andere opbouw dan voorgaande twee. Ze liggen dan ook aan de binnenzijde van de omwallingsmuur onder het oude voorplein.

De lagen van beide profielen liggen op een onderliggende bruingroen grijze kleiige lemige zandlaag met wat witte mortel- baksteen- en houtskoolfragmenten (fig. 26, B9 en D12). Beide profielen komen in opbouw in grote lijnen overeen maar verschillen toch. Bij beide profielen bevindt zich bovenaan een dik pakket puin (fig. 26, B1 en D1) van mortel en bakstenen (20-30 cm). Deze interpreteren we als een laag die tijdens de recente grondwerken werd gevormd. Hieronder bevindt zich een zwartbruine houtskoolrijke laag (10 cm), vermoedelijk een oud loop niveau (fig. 26, B2 en D2). Er onder zit een puinlaag van witte mortel en bakstenen van 5-8 cm dik (fig. 26, B3 en D3). Deze laag is waarschijnlijk de laag waarin het puin van verbouwingswerken terecht kwam.

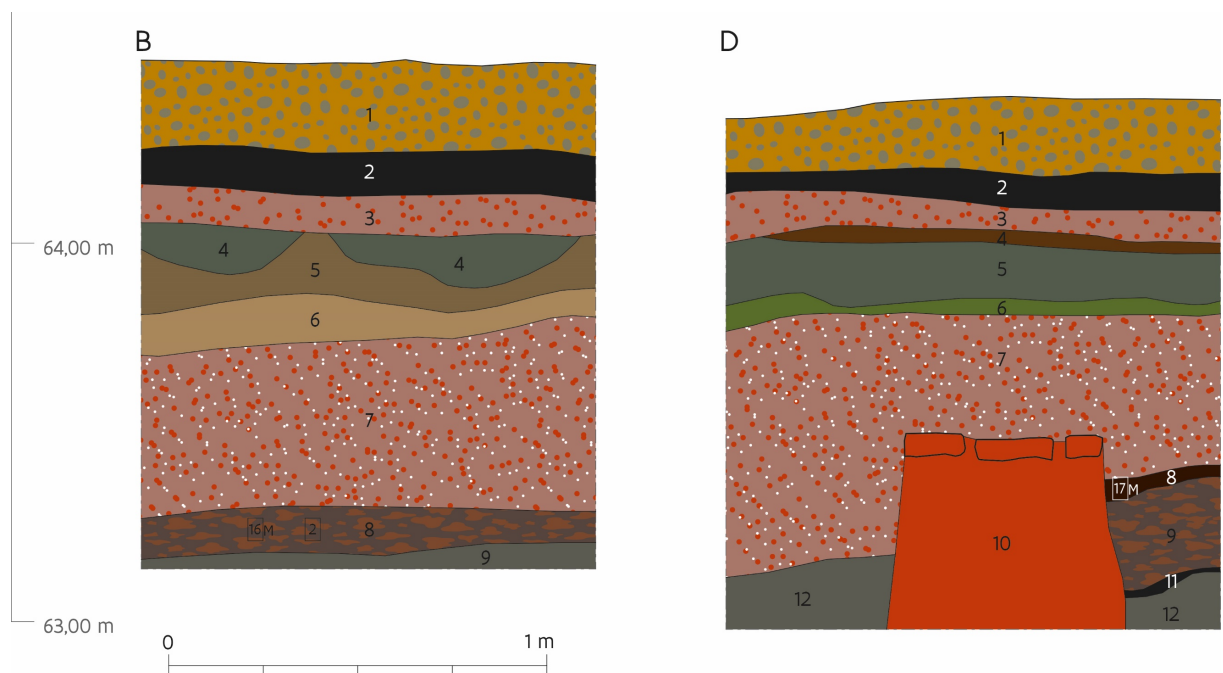
In profiel B zit hieronder plaatselijk een geelgroene zandlemige laag met een bijmenging van houtskool, witte mortel- en baksteenfragmenten (fig. 26, B4) gevolgd door een geelbruine lemige laag (ca. 10cm) (fig. 26, B5) en een licht geelbruine lemige laag (ca. 10 cm) beiden met enkel witte mortelfragmenten en baksteengruis (fig. 26, B6). Als laatste bevinden er zich nog twee lagen bovenop de onderliggende bruingroen grijze kleiige lemige zandlaag. Bovenaan een dik puinpakket (40-50cm) van dikke en talrijk witte mortel- en baksteenfragmenten (fig. 26, B7) die duidelijk een restant zijn van de afbraak van delen van oudere fasen van het kasteel en onderaan (fig. 26, B8) een ca. 10 cm dikke grijsbruine zandlemige laag met weinig bijmenging.

Profiel D is iets complexer. Onder de bovenste dunne puinlaag zit achtereenvolgens een dun bruin zandlemig laagje (4cm) (fig. 26, D4), een donkergroene zandlemige laag met enkele witte mortelstippen (10-12cm) (fig. 26, D5) en een fijn groen lemig laagje (4cm) (fig. 26, D6). Voorafgaande lagen dekken een dikke puinlaag af (fig. 26, D7) die dezelfde is als in het B-profiel laag 7 maar hier de restant van een bakstenen muur S31 overdekt (fig. 26, D10). Ten noorden van deze funderingsresten ligt deze puinlaag op een onderliggende groengrijze kleiige lemige zandlaag (fig. 26, D8). Ten zuiden ervan bevinden zich nog drie bijkomende lagen op de groengrijze kleiige laag. Bovenaan een donkergrijze kleiig laagje (2-4cm) met houtskoolfragmenten (fig. 26, D8), een grijsbruin kleiig leem pakket (20-25 cm) met enkele witte mortelstippen (fig. 26, D9) en een fijn laagje (2-4cm) met meerdere leisteen fragmenten (fig. 26, D10).

Figuur 25: Foto van profiel B en D aan de oostzijde van de werkput (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier).

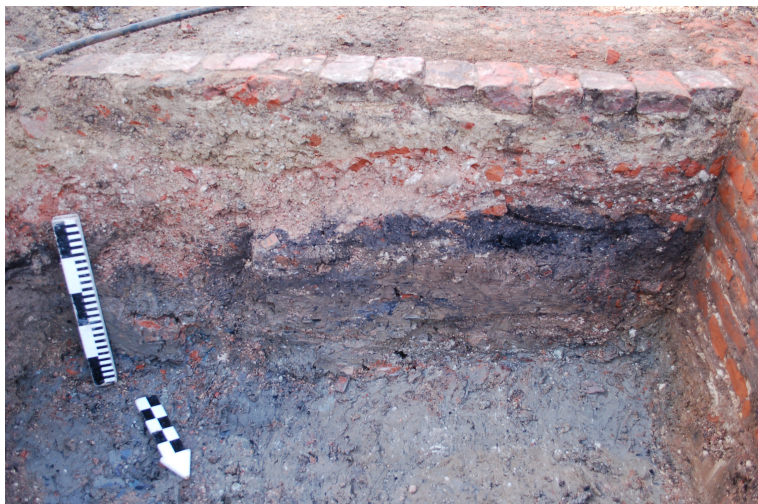

Figuur 26: Profieltekening van profielen B en D aan de oostzijde van de werkput (© agentschap Onroerend Erfgoed: Sylvia Mazereel).

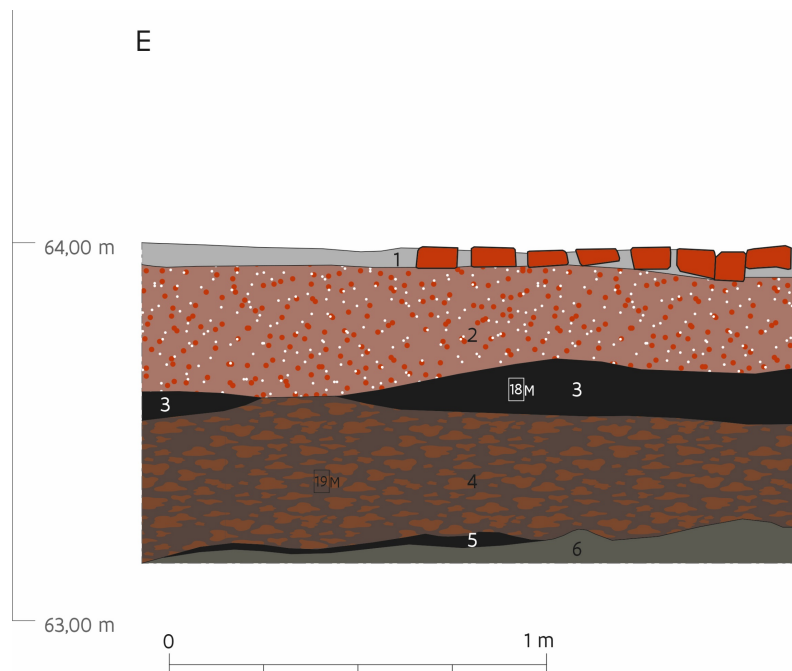

7.2.3 Dwarsprofiel E

Slechts op één plaats was het mogelijk om een dwarsprofiel, lopende van het noordoosten naar het zuidwesten te bekijken (fig. 29, E, fig. 27 en fig. 28). Onder één rij bakstenen, die deel uitmaken van een bakstenen vloertje (S32) bevindt zich een dikke (30cm) puinlaag van witgele mortel- en baksteenbrokstukken (fig. 28, E2). Eronder tekent zich een zwarte houtskoolrijke laag af (ca. 10cm) (fig. 28, E3) die een zandig bruingrijs leempakket (30-35cm) met houtskoolstippen en baksteen- en witte mortelfragmenten afdekt (fig. 28, E4). Onderaan zien we nog net de aanzet van de onderliggende grijsgroene kleiige laag (fig. 28, E6) die plaatselijk bovenaan een laagje leisteenfragmenten vertoont (fig. 28, E5).

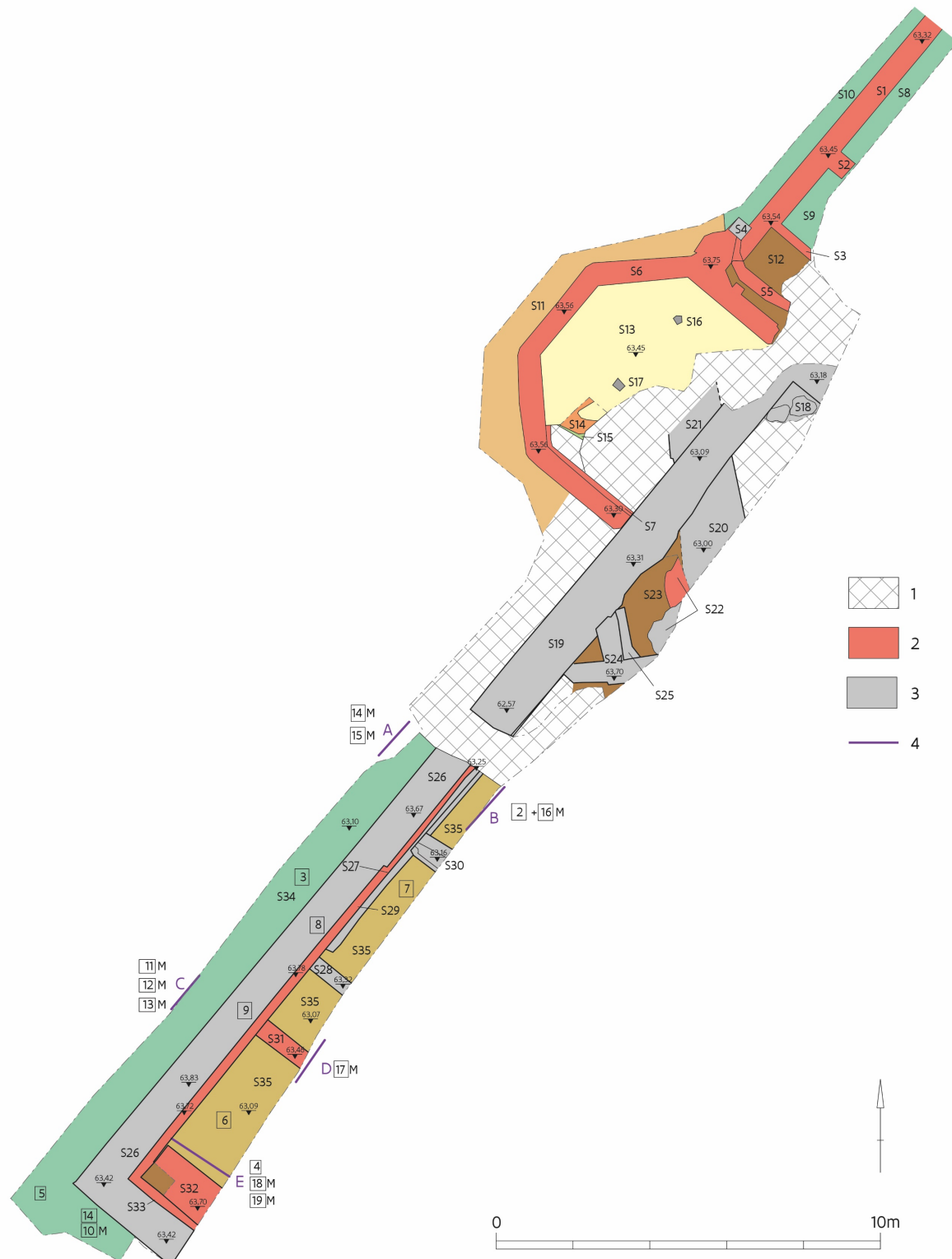

Figuur 27: Foto van profiel E
(© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier).

Figuur 28: Profieltekening van profiel E
(© agentschap Onroerend Erfgoed: Sylvia Mazereel).

7.3 SPOREN EN STRUCTUREN

Figuur 29: Algemeen sporenplan. 1: verstoord; 2: baksteen; 3: Gobertangesteent; 4: ingetekende profielen (A-E)
(© agentschap Onroerend Erfgoed: Marc Van Meenen, André Detloff, Sylvia Mazereel).

In totaal werden er 35 sporen/structuren opgetekend en beschreven (fig. 29). In het noordelijk deel van de sleuf zorgde een aanzienlijke verstoring, te wijten aan vroegere waterleidings- en gaswerken, voor de vernieling van oudere restanten. Een groot deel van de overgebleven sporen zijn muur(funderings)resten. Naargelang hun opbouw, gebruikt materiaal en fasering kunnen we deze indelen in drie groepen: in de eerste plaats zijn er de resten behorende tot de muur en opbouw van het kasteel langs de gracht, ten tweede de restanten van een verbouwing hiervan aan de binnenzijde van de muur en ten derde restanten van latere in baksteen opgetrokken verbouwingen uit de 19de eeuw nadat de gracht gedempt was.

7.3.1 Restanten behorende tot de muur en opbouw van het kasteel

De vroegste muurfragmenten (S19, S20, S21, S24, S25, S26, S27, S28, S30) zijn alle opgebouwd met een parament van gekapte blokken in Gobertangesteen⁶ op een fundering van ruwe stenen in Gobertangestein (fig. 30 tot 32). De gebruikte stenen verschillen van formaat (ca. 20x20x10 tot 50x30x12 cm) maar hebben per horizontale rij wel dezelfde dikte (tussen 10 en 12 cm). Aan de zogenaamde zichtbare zijde aan de gracht zijn op al deze stenen duidelijke bewerkingssporen te zien. De totale lengte van de kasteelmuur kon niet exact achterhaald worden omdat de noordoostelijke hoek door recente verstoringen vernield werd maar deze moet ongeveer 29 meter geweest zijn. De dikte van de muren bedroeg 130 cm. De kern van deze muren werd opgebouwd met niet in vorm bekapte Gobertangestein en gemetseld met een grijsgele kalkmortel.

Figuur 30: De muur in Gobertangestein in het noordoosten van de werkput met sporen S19, S20 en S21 vanuit het zuiden (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier).

⁶ Met dank aan R. Dreesen.

Figuur 31: De muur in Gobertange steen langs de gedempte gracht in midden van de werkput met sporen S26 en S34 op de voorgrond vanuit het noorden (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier).

Figuur 32: De hoek van de muur in Gobertange steen langs de gedempte gracht in het zuidwesten van de werkput met sporen S26 en S34 op de voorgrond vanuit het zuidwesten (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier).

Spoor S28 is het enigste funderingsmuurtje dat haaks op de grote muur staat (fig. 33). We konden nog niet vaststellen dat het op de onderliggende iets bredere fundering was aangelegd. Spoor S30 bestond uit een platte steen met aan de langs zijden een kleine opstaande rand (fig. 34). Deze steen lijkt in de oudste fundering te zijn ingewerkt en interpreteren we als een afvoer van overtollig water richting oude gracht.

Figuur 33: Het dwarsmuurtje in Gobertangestein langs de gedempte gracht spoor S28 vanuit het zuidoosten (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier).

Figuur 35: Aan de binnenkant van de muur Gobertangestein is een tweede muurtje opgetrokken in baksteen (S29 en S33) (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier).

Figuur 36: Dwars muurtje in baksteen (S31) en dwarsmuurtje in Gobertangestein (S28) (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier).

Figuur 37: vloertje in baksteen (S32)
(© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier).

7.3.3 Restanten van een in baksteen opgetrokken verbouwingen uit de 19de eeuw

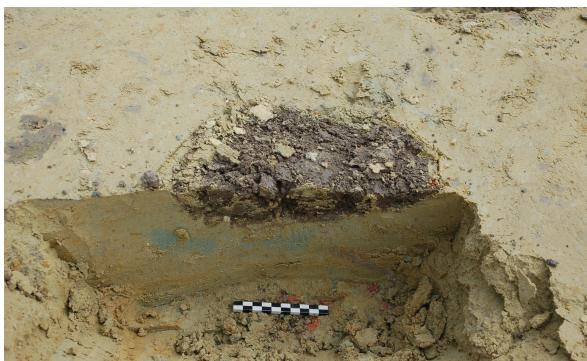
De sporen in baksteen (23x11x5cm) in het noorden van de werkput zijn de restanten van het bijplaatsen van een nieuwe vleugel en bijgebouwtjes aan de noordzijde van het kasteel zoals zichtbaar op afbeeldingen uit de tweede helft van de 19de eeuw (fig. 19, 20 en 42). Sporen S1, S2, S3, S4, S5 en S6 behoren hiertoe (fig. 38). Sporen S13, S14 en S15 zijn opvullings- en nivelleringslagen (fig. 39). Zij zorgden voor een goede ondergrond om waarschijnlijk een vloer op te leggen. S16 en S17 zijn twee paalkuilen aangelegd in S13 (fig. 40 en 41). De betekenis hiervan ontgaat ons maar zij kunnen gediend hebben ter ondersteuning van een vloer.

Er werd afgesproken de restanten van de muren eventueel te behouden zodat ze konden worden ingewerkt in het nieuw aan te leggen voorplein voor het kasteel naargelang het opgestelde beheersplan⁷ voor het site het toeliet.

Figuur 38: Muurtjes in baksteen van 19de-
eeuwse uitbouw (S1 - 6) (© agentschap
Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier).

⁷ <https://plannen.onroenderfgoed.be/plannen/42>.

Figuur 42: Een detail van een tekening uit 1869 toont een apsis en een bijbouw voor de linkervleugel van het kasteel (© Heemkundige kring Velpeleven).

7.4 DE VONDSTEN

Tijdens het onderzoek van deze toevalsvondst werden 56 archeologische vondsten als losse vondst ingezameld, afkomstig van de storthopen, waaronder 24 scherven aardewerk, 26 voorwerpen in ijzer 6 in lood en 1 bouwfragment in blauwe hardsteen of *petit granite*.

In het vlak en in de bestudeerde coupes werden 67 vondsten gerecupereerd: 13 glasscherven, 15 aardewerk fragmenten, 2 dakpanfragmenten, 1 tegel, 1 volledige baksteen, 23 baksteenfragmenten, 4 botfragmenten, 1 fragment in pijpstaal en 3 ijzeren nagelfragmenten. Verder werden er nog 4 bouwfragmenten in Gobertangestein ingezameld.

Een eerste studie van het aangetroffen aardewerk dateert het ensemble tussen de late middeleeuwen en de nieuwste tijd. Omwille van het lage aantal vondsten die werden aangetroffen werd er geen assessment voorzien en zal er direct worden overgegaan naar een studie van het archeologisch materiaal.

In totaal werden er 10 bodemonsters van 10 liter uit één laag S34 en 9 uit de ingetekende profielen genomen.

7.4.1 Metaal

De metalen voorwerpen zijn vooral vervaardigd uit ijzer. Van de 26 die als losse vondst werden ingezameld zijn er 22 spijkers en 4 fragmenten waarvan de vorm niet bepaald kon worden. Slechts 6 onbepaalde, vormloze fragmenten waren in lood. In profiel E werden onder laag 3 nagelfragmenten aangetroffen.

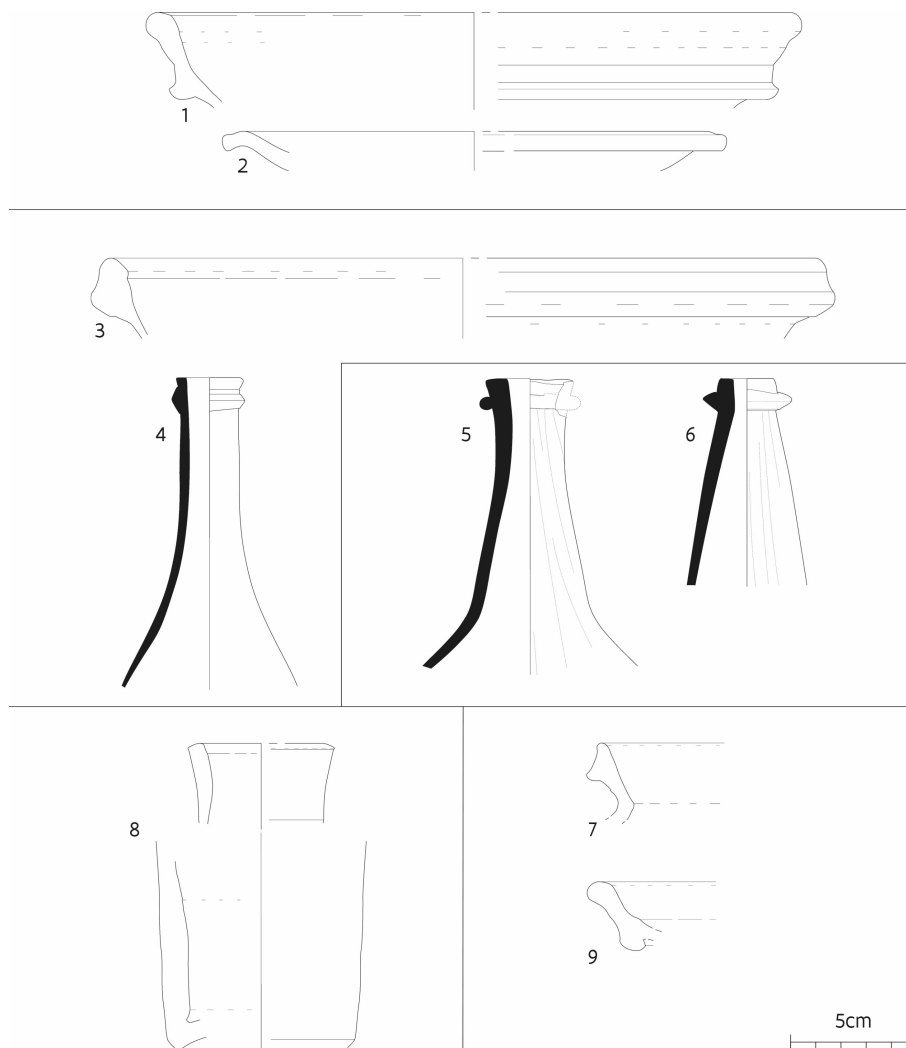
7.4.2 Aardewerk⁸

In totaal werden er 24 aardewerkfragmenten als losse vondst ingezameld en 15 in ofwel een spoor (S34 en S35) of in een profiel (B en E). Er zal slechts, wegens het kleine aantal, een bondig overzicht gegeven worden van de aardewerksoorten en vormen.

In totaal werden er 12 scherven rood aardewerk met loodglazuur aangetroffen. Twee ervan werden als losse vondst opgeraapt. Eén ervan betreft de rand van een teil te dateren tussen 1400 en 1600 (fig.

⁸ Determinatie door Koen de Groot.

Het aangetroffen aardewerk is beperkt en komt vooral uit ophogings-, opvullings of puinlagen en kunnen we slechts globaal dateren tussen de late middeleeuwen en de nieuwste tijd.

Figuur 43: Enkele vondsten
ceramiek en glas
(© agentschap Onroerend
Erfgoed: André Detloff).

7.4.3 Glas⁹

Al de aangetroffen scherven van flessen, 13 in totaal, waren in groen glas en werden allen gevonden in spoor S34. Twee randfragmenten (fig. 43, 4 en 6) zijn te dateren tussen 1700 en 1900. Een derde rand behoorde tot een geblazen fles (fig. 43, 5) en is te dateren tussen 1700 en 1800.

7.4.4 Natuursteen¹⁰

In totaal werden er vijf natuurstenen blokken bijgehouden. De eerste, een losse vondst, uit blauwe hardsteen (*petit granite*) en onvolledig, vertoont parallelle strepen van bewerking op een uitsparing aan beide zijden.

Dit behoorde waarschijnlijk tot een omlijsting van een deur of raam van het afgebroken deel van het kasteel (fig. 44). De vier andere stenen zijn allen uit Gobertangestein vervaardigd en werden gerecupereerd uit de omwallingsmuur (S26). Twee ervan zijn vormeloos en behoorden tot de kern van de muur. De twee andere zijn gekapte paramentstenen. De eerste (30x20x10cm) is driehoekig en vertoonde nog sporen van witroze kalkmortel op de vlakke zijde (fig. 45). De tweede (35x18x12cm) is

⁹ Determinatie door Koen de Grootte.

¹⁰ Determinatie door Roland Dreesen.

rechthoekig, vertoonde witte kalkmortel op de niet gekapte zijden en bewerkingssporen op de vlakke zijde. (fig. 46).

Figuur 44: Het bouwfragment in *petit granite* (© agentschap Onroerend Erfgoed: Lode Goukens).

Figuur 45: De driehoekige paramentsteen (© agentschap Onroerend Erfgoed: Lode Goukens).

Figuur 46: De rechthoekige paramentsteen (© agentschap Onroerend Erfgoed: Lode Goukens).

7.4.5 Botmateriaal¹¹

Het botmateriaal bleef beperkt tot vier stukken: een rib van een middelgroot zoogdier uit het profiel C, laag 3, een niet te determineren fragment uit profiel D laag 8 en een ribfragment van een middelgroot zoogdier samen met een niet te determineren fragment uit profiel E laag 4.

¹¹ Determinatie door An Lentacker.

7.4.6 Macrobotanische resten

Enkele grondstalen zijn gecontroleerd op de aanwezigheid van zaden en vruchten. Het gaat over 10 monsters. 1 uit spoor S34 en 9 uit verschillende lagen uit de nader bekeken profielen. Slechts 3 monsters, met name één uit spoor S34 en twee uit profiel A bevatten redelijk tot veel botanische macroresten. Deze waren meestal onverkoold en de bewaring ervan is matig. De overige monsters bevatten weinig tot zeer weinig botanische resten (tabel 2).

Bij de mogelijke gebruiksplanten leveren de verkoolde resten van granen bewijs dat gerst (*Hordeum vulgare*) in het bijzonder en granen (Cerealia) in het algemeen gebruikt werden.

Van fruit en noten zijn voornamelijk onverkoelde resten gevonden. Het gaat dan zowel om soorten die mogelijk tot de natuurlijke oeverbegroeiing van de verdwenen gracht behoorden zoals vlier (*Sambucus* sp.) en braam (*Rubus fruticosus*), als om soorten die in tuinen en boomgaarden kunnen zijn gekweekt en waarschijnlijk als afval in de onderzochte sporen terecht zijn gekomen. Tot deze laatste groep kunnen aardbeien (*Fragaria vesca*), kersen (*Prunus avium*) en pruimen (*Prunus* sp.) worden gerekend.

In het monster uit de laag (spoor 34) werden opmerkelijk veel zaden van postelein (*Portulaca oleracea*) gevonden. Postelein was in de middeleeuwen een gegeerde groente¹². De blaadjes kunnen worden gekookt en zoals spinazie worden gegeten. Men kan er zelfs soep van maken en rauw eten zoals een salade. Nog steeds wordt deze plant in meerdere (bijvoorbeeld in Nederland) of in mindere mate (in België en Duitsland¹³) op deze manier gebruikt.

Biet (*Beta vulgaris*) is van nature een zoutminnende plant die alleen in brak milieu in schorren, duinen en langs stranden voorkomt. Omdat dergelijke milieus niet voorkomen in de omgeving van de vindplaats zullen de zaden waarschijnlijk afkomstig zijn van gekweekte planten. Er bestonden nog geen variëteiten met verdikte wortels zoals we die nu kennen¹⁴.

Figuur 47: Fragment van een zaad van doornappel (*Datura stramonium*).

Figuur 48: Doornappel (*Datura stramonium*): plant.

Opvallend, zeldzaam en vermeldenswaard is de vondst van enkele fragmenten van zaden van de doornappel (*Datura stramonium*, fig. 47 en 48). Doornappel zou afkomstig zijn van Noord-Amerika en Mexico. In 1577 zou hij ingevoerd zijn in Spanje waarna men begon hem te kweken in botanische tuinen, ook in onze streken. Van daaruit zou hij dan verwilderd zijn. De idee dat hij afkomstig zou zijn uit Zuidwest-Azië berust op een verwarring met *Datura metel*¹⁵. In zijn "Cruydt-Boeck" klasseert

¹² Baudet 1904.

¹³ Körber-Grohne 1987, 296.

¹⁴ Körber-Grohne 1987.

¹⁵ Weeda *e.a.* 1988.

Hennep (*Cannabis sativa*) wordt in de meeste oude kruidenboeken genoemd vanwege de medicinale eigenschappen. Hoewel het tegenwoordig vooral wordt geassocieerd met druggebruik, is de kans dat het daarvoor werd gebruikt zeer klein. In ons gematigd klimaat wordt de scheikundige stof verantwoordelijk voor de “geestverruimende” werking immers slechts in kleine hoeveelheden aangemaakt. Hennep werd voornamelijk verbouwd voor vezels en olie. De olie werd in allerlei spijsen verwerkt. De vezels werden gebruikt voor het vervaardigen van touw, zakken, zeildoek en kleren.

Melganzenvoet (*Chenopodium album*), tuinbingelkruid (*Mercurialis annua*), tuinwolfsmelk (*Euphorbia peplus*), gewone duivenkervel (*Fumaria officinalis*), guichelheil (*Anagallis arvensis*), beklierde duizendknoop (*Polygonum lapathifolium*), korrelganzenvoet (*Chenopodium polyspermum*), zwarte nachtschade (*Solanum nigrum*), vogelmuur (*Stellaria media*) en kleine brandnetel (*Urtica urens*) zijn voorbeelden van onkruiden die bij voorkeur op zeer stikstofrijke plaatsen groeien en vaak in verband worden gebracht met de vroegere aanwezigheid van tuinen die intensief bewerkt en goed bemest werden. Een strikt onderscheid maken tussen onkruiden van (graan)akkers en onkruiden van tuinen is echter onmogelijk.

²⁰ Pals 1988.

<i>Sonchus arvensis/oleraceus</i> (ov)	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	akker- of gewone melkdistel
<i>Sonchus asper</i> (ov)	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	gekroesde melkdistel
<i>Sparganium</i> sp. Vrucht (ov)	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	egeslskop
<i>Stellaria alsine</i> (ov)	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	moerasmuur
<i>Stellaria media</i> (ov)	x	-	x	-	x	x	-	-	-	x	vogelmuur
<i>Thlaspi arvensis</i> (ov)	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	witte krodde
<i>Trifolium repens</i> type (ov)	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	witte klaver
<i>Trifolium</i> sp.	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	klaver
<i>Trifolium</i> sp. (ov)	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
<i>Urtica dioica</i> (ov)	x	-	-	-	-	x	-	-	-	-	grote brandnetel
<i>Urtica urens</i> (ov)	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	kleine brandnetel
<i>Valerianella dentata</i> (ov)	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	getande veldsla
<i>Vicia hirsuta/tetrasperma</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	vierzadige of ringelwikke
<i>Vicia</i> sp.	-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	wikke
<i>Viola</i> sp. (ov)	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	viooltje
Overig											
knoppen (ov)	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
insecteneieren	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Intrusief ?											
<i>Chenopodium album</i> (ov)	-	-	-	-	x	-	-	-	-	-	
<i>Sambucus</i> fr. sp. (ov)	-	-	x	-	-	-	-	-	-	x	
takjes/worteltjes (ov)	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	

Tabel 2: Zaden en vruchten aangetroffen in de verschillende onderzochte lagen van de gracht. De resten zijn onverkoold tenzij anders vermeld (c=verkoold). (fr.=fragment, lb.=lemma basis, zw=zeer weinig, w=weinig, v=veel, s=slecht, m=matig, g=goed)

Herderstasje (*Capsella bursa-pastoris*) en varkensgras (*Polygonum aviculare*) zijn tredbestendige planten die veel op en langs wegen en paden voorkomen.

Samengevat, er zijn voornamelijk onverkoelde plantaardige resten gevonden. Zij zijn afkomstig van zowel gebruiksplanten, voornamelijk van fruit en noten, maar vooral van wilde planten waar soorten geassocieerd met de vroegere aanwezigheid van tuinen de bovenhand hebben. Opvallend is de aanwezigheid van resten van doornappel, een soort die in archeologische context slechts zelden wordt gevonden. Ook het grote aantal zaden van postelein in de laag, toegeschreven aan vulling van de gracht is bijzonder.

Alles samen doet het gevonden soortenspectrum vermoeden dat er zich (moes)tuinen in de nabijheid van de gracht moeten bevonden hebben.

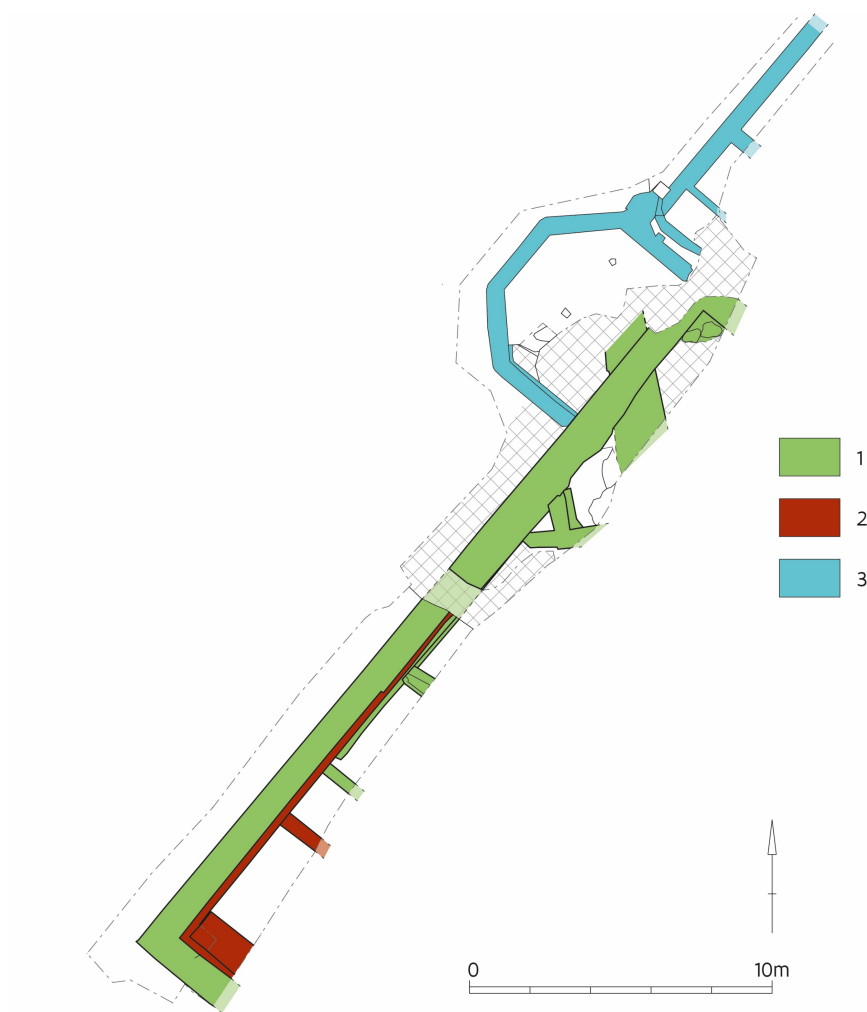
7.5 INTERPRETATIE EN SYNTHESE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Al de aangetroffen sporen behoren tot het kasteel van Kwabeek en de latere verbouwingen die gebeurden. De muurfunderingen, soms verschillend qua opbouw en samenstelling behoren tot verschillende fasen waarvan de oudste terug gaat tot het einde van de 17de of het begin van de 18de eeuw zoals op een schets uit 1709 zichtbaar is (fig. 14). Oudere sporen werden tijdens het onderzoek niet aangetroffen. Op de kaarten van Villaret en Ferraris is eenzelfde vormgeving van het kasteel zichtbaar net als de gracht rond het kasteel. Zowel de westelijke omwallingsmuur als de korte funderingen van de noordelijke en zuidelijke aanzetten die in een hoek van 90° richting huidig kasteel lopen zijn opgebouwd met Gobertangesteent. Ook kunnen we enkele sporen (S20, S21, S24 en S25) interpreteren als de restanten van een aangrenzende brug die toegang gaf tot het kasteel, zwaar verstoord door recentere uitgravingen. De omheiningmuur werd later aan de binnenzijde plaatselijk verbouwd of aangepast met bakstenen (S29) – de reden hiervoor is niet duidelijk – en in de zuidwestelijke hoek werd een dwarsmuurtje (S31) en een vloertje aangelegd (S32). Een juiste datering van deze verbouwing is niet te achterhalen maar moet wel gebeurd zijn voor 1815. Op dat ogenblik was de gracht gedeeltelijk gedempt ter hoogte van de vroegere brug en vormde geen gesloten kring meer. Op het primitief kadaster van Verrijck uit 1830-1834 (fig. 17) is duidelijk de L-vorm te herkennen van de verbouwingen door Philippe de Wouters de Bouchout. In die periode werd eveneens de omwallingsmuur in Gobertangesteent opgegeven en is er geen sprake meer van een ommuurd voorplein. Vanaf 1864 werd het kasteel opnieuw verbouwd en kwam er een noordwestelijke vleugel bij. Er werd tevens een uitspringende gedeelte (S6) en aangrenzend gebouw (S1, S2, S3 en S5) richting noordoosten in baksteen bijgebouwd. Nadat het gebouw in handen kwam van Robert de Liedekerke in 1893 werd deze vleugel afgebroken en werd het kasteel wederom verbouwd.

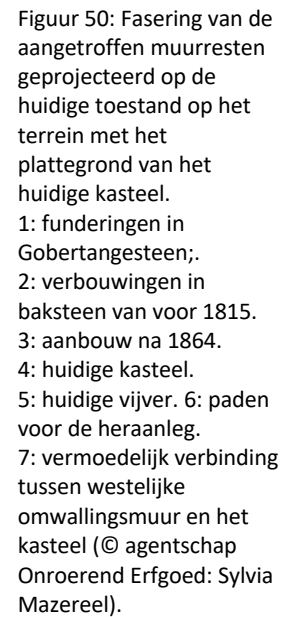
Ook de beperkte ingezamelde vondsten gaven ons geen verdere indicatie en kunnen we grosso modo dateren tussen de late middeleeuwen en de nieuwste tijd.

Een eerste fase die herkend werd (fig. 49,1) – van oudere fasen van het kasteel werd niets aangetroffen ook al zou het domein teruggaan tot de 14de eeuw- zien we op een schets uit 1706 en later op de kaarten van Villaret en Ferraris. Het betreft de funderingen in Gobertangesteen die we aantreffen van de westelijke omwallingsmuur en de in een rechte hoek aansluitende aanzetten van de noordelijke en zuidelijke muur die duidelijk in de richting lopen van de muren van het huidige kasteel (fig. 50). Ook de funderingen van de bijhorende toegangsbrug behoren tot deze fase.

Later in 1864 werd het kasteel opnieuw verbouwd en werd er een noordwestelijke vleugel en uitspringend gedeelte in baksteen toegevoegd (fig. 49,3). Deze toevoegingen werden op het einde van de 19de eeuw (1893) terug afgebroken en na nog enkele verbouwingen kreeg het kasteel zijn huidige uitzicht.

Figuur 49: Fasering van de aangetroffen muurresten.
 1: funderingen in Gobertangesteent 18de eeuw. 2: verbouwingen in baksteen van voor 1815.
 3: aanbouw na 1864
 (© agentschap Onroerend Erfgoed: Sylvia Mazereel).

De ouderdom van de restanten van muurfunderingen konden aan de hand van de opbouw, het gebruikte materiaal en het historisch onderzoek gedateerd worden.

9 BEWARING EN DEPONERING VAN HET ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Zoals decretaal bepaald, moet de zakelijkrechthouder beslissen waar het archeologische ensemble uiteindelijk bewaard zal worden en het hierbij als een geheel bewaren, het in goede staat behouden en beschikbaar houden voor wetenschappelijk onderzoek (Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 – Art. 5.2.1). De zakelijkrechthouder die het beheer van een archeologisch ensemble toevertrouwt aan een erkend onroerenderfgoeddepot voldoet aan deze verplichtingen.

Voorlopig worden het opgravingsarchief en de vondsten bewaard in het archief en het depot van het agentschap Onroerend Erfgoed. Later zal contact worden opgenomen met de zakelijkrechthouder om te vragen of men dit overdraagt aan het depot van het agentschap of aan een ander erkend depot.

10 PUBLIEKSWERKING

Na het onderzoek werd door de gemeente besloten om de plannen van de geplande herinrichting van het plein voor het stadhuis aan te passen en rekening te houden met de aangetroffen resten. Deze werden met worteldoek afgedekt en de sleuf werd terug opgevuld zodat de archeologische resten *in situ* konden bewaard blijven.

De muur in Gobertangestein die vroeger grensde aan de omgrachting en naar alle waarschijnlijkheid in een rechte hoek aansloot bij de muren van het oude kasteel werd deels heropgebouwd met nieuw materiaal dat zichtbaar blijft aan de noordwestelijke zijde (fig. 51 en 52). Ook in de betegeling van het nieuwe plein werd het verloop van de oude muur aangeduid. Zo kreeg men terug een idee van de omvang van het oude binnenplein (fig. 53).

Figuur 51: Zicht op het nieuwe plein voor het stadhuis vanuit het noordwesten. (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier)

Figuur 52: Zicht op de nieuwe heropgebouwde muren bovenop de archeologische resten. (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier)

Figuur 53: Zicht op het nieuwe plein met in de bodem de aanduiding van de oude muren. (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier)

Ook de bakstenen uitbreiding en aanbouw van het kasteel uit de 19de eeuw werd in noordelijk richting deels heropgebouwd met baksteen.

Op 10 september 2017 werd het geheel plechtig geopend in het bijzijn van enkele notabelen van de gemeente en enkele leden van de plaatselijke Heemkundige kring Velpewezen vzw (fig. 54).

Figuur 54: Plechtige opening van het nieuwe plein. (© agentschap Onroerend Erfgoed: Geert Vynckier)

11 BIBLIOGRAFIE

- BAUDET F. 1904: *De maaltijd en de keuken in de middeleeuwen*. Doctoraatsthesis. Leiden.
- COOREMANS B., ERVYNCK A. & VAN NEER W. 1993: De voedselvoorziening in de Sint-Salvatorsabdij te Ename (stad Oudenaarde, prov. Oost-Vlaanderen) 2. De afvalput van de priorij (17de eeuw). *Archeologie in Vlaanderen* III, 419-442.
- DE CLEENE M. & LEJEUNE M.C. 2000: *Compendium van rituele planten in Europa*. Stichting Mens en Cultuur, Gent.
- DE LANGHE J.E., DELVOSALLE L., DUVIGNEAUD J. & VANDEN BERGHEN C. 1988: *Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden (Pteridofyten en Spermatofyten)*, Uitgave van het Patrimonium van de Nationale Plantentuin van België, Meise.
- DENEFF R. 2004: *Historische tuinen en parken van Vlaanderen. Inventaris Vlaams-Brabant. Bierbeek, Boutersem, Glabbeek en Oud-Heverlee*, M&L Cahier, 9, 127-135.
- DODOENS R. 1644: *Cruydtboeck*, Antwerpen.
- GEYSSENS R. 1998: *Het Domein van Kwabeek : kasteel en park*, Boutersem, v.z.w. Velpelven.
- HEUKELS H. & VAN OOSTSTROOM S.J. 1977: *Flora van Nederland*, Groningen.
- KÖRBER-GROHNE U. 1987: *Nutzpflanzen in Deutschland. Kulturgeschichte und Biologie*, Stuttgart.
- PALS J.P 1988: Akkerbouw in het middeleeuwse Dommelen. Phyto-archeologische studies. Academisch Proefschrift, Amsterdam.
- WEEDA E.J., WESTRA R., WESTRA C. & WESTRA T. 1988: *Nederlandse oecologische flora. Wilde planten en hun relaties* 3.

URL

- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: *Kasteeldomein van Kwabeek*
[online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/41588> (Geraadpleegd op 25 november 2020).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: *Kasteel van Kwabeek: domein, Inventaris Onroerend Erfgoed*
[online] <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/1331> (geraadpleegd op 25 november 2020).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2020: *Kasteeldomein van Kwabeek*
[online] <https://plannen.onroerenderfgoed.be/plannen/42> (Geraadpleegd op 29 maart 2021).
- GEMEENTE BOUTERSEM 2017: *Domein van Kwabeek*
[online] <http://www.boutersem.be/product/80/domein-van-kwabeek> (geraadpleegd op 25 november 2020).

12 BIJLAGEN

12.1 LIJST VAN PLANNEN EN KAARTEN

Plan	Beschrijving
1	Topografische kaart van het onderzochte gebied (© AGIV). .
2	Situering van het onderzochte gebied (paars) op het GRB (© AGIV)..
3	Plan met de contouren van de onderzochte werkput: 1: wegen ; 2: huidige kasteel; 3: werkput ; 4: water (© agentschap Onroerend Erfgoed: André Detloff).
4	Digitaal terreinmodel van de onmiddellijke omgeving van het onderzoeksgebied (oranje cirkel) (DHMV II, © AGIV).
5	Situering van het onderzoeksgebied op de bodemkaart (oranje cirkel) (© AGIV).
6	Digitaal hoogtemodel met aanduiding van het onderzoeksterrein (oranje cirkel) (© AGIV).
7	Situering van het onderzoeksgebied op het gewestplan (oranje cirkel) (© AGIV).
8	Het kasteel(domein) van Kwabeek op de kaart van Villaret (© AGIV).
9	Het kasteel(domein) van Kwabeek op de kaart van Graaf de Ferraris (© KBR).
10	Het kasteel van Kwabeek op het Primitief Kadaster van Verrijk (©NGI).
11	Het kasteel van Kwabeek in de Atlas der buurtwegen (© AGIV).

12.2 LIJST VAN TEKENINGEN

Tekening	Beschrijving
1	Profieltekening van profielen C en A aan de westzijde van de werkput (© agentschap Onroerend Erfgoed: Sylvia Mazereel).
2	Profieltekening van profielen B en D aan de oostzijde van de werkput (© agentschap Onroerend Erfgoed: Sylvia Mazereel).
3	Profieltekening van profiel E (© agentschap Onroerend Erfgoed: Sylvia Mazereel).
4	Algemeen sporenplan. 1: verstoord; 2: baksteen; 3: Gobertangestein; 4: ingetekende profielen (A-E) (© agentschap Onroerend Erfgoed: Marc Van Meenen, André Detloff, Sylvia Mazereel).
5	Enkele vondsten ceramiek en glas (© agentschap Onroerend Erfgoed: Sylvia Mazereel).
6	Fasering van de aangetroffen muurresten. 1: funderingen in Gobertangestein 18de eeuw. 2: verbouwingen in baksteen van voor 1815. 3: aanbouw na 1864.
7	Fasering van de aangetroffen muurresten geprojecteerd op de huidige toestand op het terrein met het plattegrond van het huidige kasteel. 1: funderingen in Gobertangestein; 2: verbouwingen in baksteen van voor 1815. 3: aanbouw na 1864. 4: huidige kasteel. 5: huidige vijver. 6: paden voor de heraanleg. 7: vermoedelijk verbinding tussen westelijke omwallingsmuur en het kasteel (© agentschap Onroerend Erfgoed: Sylvia Mazereel).

150	1	1	S26, S32 en S33	Overzicht vanuit het zuiden	14/10/2016
151	1	1	S26 en S32	Detailfoto vanuit het zuiden	14/10/2016
152	1	1	S26, S32 en S33	Overzicht vanuit het zuiden	14/10/2016
153	1	1	S26, S32 en S33	Overzicht vanuit het zuiden	14/10/2016
154	1	1	S26, S32 en S33	Overzicht vanuit het zuidoosten	14/10/2016
155	1	1	S26, S32 en S33	Detailfoto vanuit het zuiden	14/10/2016
156	1	1	S26, S32 en S33	Detailfoto vanuit het zuiden	14/10/2016
157	1	1	S26	Detailfoto van de zuidelijke hoek	14/10/2016
158	1	1	S26, S32 en S33	Overzicht vanuit het zuiden	14/10/2016
159	1	1	S26, S32 en S33	Overzicht vanuit het zuiden	14/10/2016
160	1	1	S26, S32 en S33	Detailfoto vanuit het oosten	14/10/2016
161	1	1	S26, S32 en S33	Detailfoto vanuit het oosten	14/10/2016
162	1	1	S26, S32 en S33	Detailfoto vanuit het oosten	14/10/2016
163	1	1	S32	Detailfoto vanuit het oosten	14/10/2016
164	1	1	S27, S26 en S32	Detailfoto vanuit het oosten	14/10/2016
165	1	1	S27, S26, S31 en S32	Detailfoto vanuit het oosten	14/10/2016
166	1	1	S27, S26 en S31	Detailfoto vanuit het oosten	14/10/2016
167	1	1	S27	Close up vanuit het oosten	14/10/2016
168	1	1	S26, S27, S28 en S31	Detailfoto vanuit het zuidoosten	14/10/2016
169	1	1	S26, S27, S28 en S31	Detailfoto vanuit het zuidoosten	14/10/2016
170	1	1	S26, S27, S28 en S31	Detailfoto vanuit het zuidoosten	14/10/2016
171	1	1	S26, S27, S28 en S31	Close up vanuit het zuidoosten	14/10/2016
172	1	1	S27 tot S29	Detailfoto vanuit het oosten	14/10/2016
173	1	1	S27 tot S29	Detailfoto vanuit het noorden	14/10/2016
174	1	1	S26, S27, S28, S29 en S31	Detailfoto vanuit het zuidoosten	14/10/2016
175	1	1	S26, S27, S28 en S29	Detailfoto vanuit het zuidoosten	14/10/2016
176	1	1	S26, S27, S28 en S29	Detailfoto vanuit het zuidoosten	14/10/2016
177	1	1	S26, S27, S28 en S29	Close up vanuit het zuidoosten	14/10/2016
178	1	1	S26, S27, S28, S29 en S30	Detailfoto vanuit het zuidoosten	14/10/2016
179	1	1	S26 en andere bijkomende sporen	Overzichtsfoto vanuit het noorden	14/10/2016
180	1	1	S26, S27, S28, S29 en S30	Detailfoto vanuit het noorden	14/10/2016
181	1	1	S27	Close up vanuit het oosten	14/10/2016
182	1	1	S27, S29 en S30	Close up vanuit het zuiden	14/10/2016
183	1	1	S26, S27, S29 en S30	Detailfoto vanuit het zuiden	14/10/2016
184	1	1	S26, S27, S29 en S30	Detailfoto vanuit het oosten	14/10/2016
185	1	1	S26, S27, S29 en S30	Detailfoto vanuit het oosten	14/10/2016
186	1	1	S26, S27, S29 en S30	Close up vanuit het oosten	14/10/2016
187	1	1	S26, S27, S29 en S30	Close up vanuit het oosten	14/10/2016
188	1	1	S26 en andere bijkomende sporen	Overzichtsfoto vanuit het noorden	14/10/2016
189	1	1	S30	Detailfoto vanuit het zuiden	14/10/2016
190	1	1	S26, S27, S29 en S30	Close up vanuit het oosten	14/10/2016
191	1	1	S26, S27, S29 en S30	Close up vanuit het oosten	14/10/2016
192	1	1	S26, S27 en S29	Close up vanuit het oosten	14/10/2016
193	1	1	S19 en S26	Close up vanuit het oosten	14/10/2016
194	1	1	S26 en andere bijkomende sporen	Overzichtsfoto vanuit het noorden	14/10/2016

195	1	1	S19 en S26 en andere bijkomende sporen	Vanuit het zuiden	14/10/2016
196	1	1	S19 en S26 en andere bijkomende sporen	Vanuit het zuiden	14/10/2016
197	1	1	S19 en S26 en andere bijkomende sporen	Vanuit het zuiden	14/10/2016
198	1	1	S26	Close up vanuit het noordwesten	14/10/2016
199	1	1	S26	Close up vanuit het noordwesten	14/10/2016
201	1	1	S26	Close up vanuit het noordwesten	14/10/2016
202	1	1	S26	Close up vanuit het noordwesten	14/10/2016
203	1	1	Zuidwestelijke hoek S26	Close up vanuit het zuiden	14/10/2016
204	1	1	S26, S32 en S33	Overzicht vanuit het noordoosten	14/10/2016
205	1	1	S28	Close up vanuit het noorden	14/10/2016
206	1	1	S27	Close up vanuit het noorden	14/10/2016
207	1	1	S27	Close up vanuit het noorden	14/10/2016
208	1	1	S26 en S33	Close up vanuit het noordoosten	14/10/2016
209	1	1	S32	Close up vanuit het zuidoosten	14/10/2016
210	1	1	S17	doorsnede	14/10/2016
211	1	1	S16	doorsnede	14/10/2016
212	/	/	Opening van het nieuwe stadhuisplein	Overzicht	10/09/2017
213	/	/	Opening van het nieuwe stadhuisplein	Overzicht met de deels heropgebouwde muren gevonden tijdens de opgraving	10/09/2017
214	/	/	Opening van het nieuwe stadhuisplein	Overzicht met de aangeduide muren gevonden tijdens de opgraving	10/09/2017
215	/	/	Opening van het nieuwe stadhuisplein	Het aanwezige gezelschap	10/09/2017

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

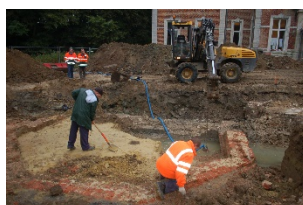
20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

////////////////////////////////////

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

////////////////////////////////////

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

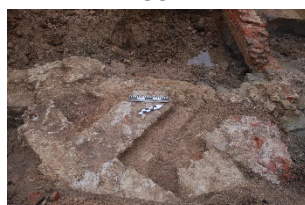
100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

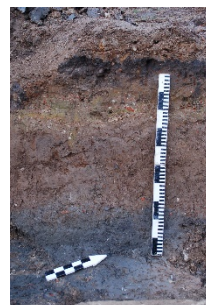
120

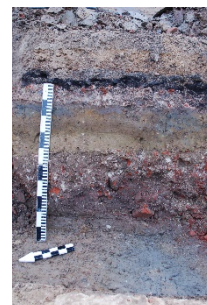
121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

////////////////////////////////////

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

////////////////////////////////////

12.5 LIJST VAN VONDSTEN

inv.nr	WP	laagnr	spoonr.	materiaal	Soort	Baksel	techniek	versiering	Vorm	Type	Datum begin	Datum eind	R	W	B	F	MAI	Opmerkingen
1	1	0		AW	rood		loodglazuur		kan/kruik		1400	1600				1		
1	1	0		AW	rood		loodglazuur		vergiet		1400	1700		1				
1	1	0		AW	steengoed				mineraalwaterfles/ jeneverfles				1	16	1		1	
1	1	0		AW	steengoed	langerwehe	zoutglazuur/ ijzerengobe		kan/kruik		1300	1500		1				
1	1	0		AW	rood		loodglazuur		teil		1400	1600	1					
1	1	0		AW	faience						1700	1900		1				
1	1	0		AW	majolica	antwerpen?		kobalt dambord	bord		1550	1625	1					
1	1	0		Fe	muurbeslag												1	
1	1	0		Fe	beslag												1	
1	1	0		Fe	?												1	
1	1	0		Fe	spijkers												22	22
1	1	0		Pb													6	amorfe onbepaalde stukjes
1	1	0		Fe									1					
1	1	0	0	steen	Petit granite; blauwe hardsteen											1	1	bewerkte steen met parallelle strepen en een plaatselijke verdieping
2	1	profiel	B	AW	rood									1				
3	1	1	34	AW	steengoed	westerwald	zoutglazuur				1600	1800		1				
3	1	1	34	Gl	groen				fles		1600	1900		1				
3	1	1	34	AW	vloertegel					tegels	1600	1900	1				1	
3	1	1	34	AW	rood		loodglazuur		kom		1700	1900	1					

3	1	1	34	Gl	groen			fles		1750	1900	1				
4	1	profiel	E	AW	rood								1			
5	1	1	34	Gl	groen			fles		1700	1800	2	4	4	2	geblazen
5	1	1	34	Gl	groen			fles		1700	1900	1				
5	1	1	34	AW	witbakkend		loodglazuur	kom				1				
6	1	1	35	AW	dakpan				platte pan met nokje	1175	1500				1	
6	1	1	35	AW	dakpan				platte pan met nokje	1175	1500				1	
6	1	1	35	AW	rood		loodglazuur						1			
7	1	1	35	AW	steengoed			mineraalwaterkruik		1700	1900	1		1		
8	1	1	26	steen	Gobertange										1	1
																roze en witte mortel met baksteengruis op de zijden, driehoekig
8	1	1	26	steen	Gobertange										1	1
																steen van de kern
8	1	1	26	steen	Gobertange										1	1
																steen van de kern
9	1	1	26	steen	Gobertange										1	1
																rechthoekig een vlakke zijde, witte platgestreken mortel, bewerkingsporen op de vlakke zijde
12	1	profiel	C	bot	rib										1	
13	1	profiel	C	AW	baksteen										1	
17	1	profiel	D	bot	rib										1	
18	1	profiel	E	AW	rood		loodglazuur	teíl		1400	1600	1				
18	1	profiel	E	AW	rood		loodglazuur						3			
18	1	profiel	E	AW	rood	maasland							1			
18	1	profiel	E	AW	wit	maasland	loodglazuur/ ijzerhoudend	grape		1400	1600	1				extern paars ijzerhoudend glazuur en intern geel loodglazuur

Inventarisnummer	Spoor/ Profiel	Laagnummer
10	34	/
11	C	2
12	C	3
13	C	4
14	A	4
15	A	5
16	B	8
17	D	8
18	E	3
19	E	4

Bij dit kleine archeologisch onderzoek werden weinig vondsten aangetroffen. Het ging voornamelijk om aardewerk-, dakpanfragmenten, natuursteen en in mindere mate metaal en dierlijk bot. De vondsten dienen, na eventueel actieve en/of stabiliserende conservatiebehandeling, bewaard te worden per materiaalcategorie en in de ideale bewaaromstandigheden.

Voor alle objecten (voor en na eventuele conservatiebehandeling) is het belangrijk dat ze in een stabiele omgeving bewaard worden, dit wil zeggen met minimale schommelingen in luchtvochtigheid en temperatuur. Schommelingen kunnen immers degradatie initiëren. Het zorgt voor interne spanningen en kan leiden tot barsten, breuken, afbrokkelen van materiaal of tot corrosie bij metalen. Te hoge temperaturen kunnen niet alleen schadelijk zijn voor het archeologisch materiaal, maar ook voor sommige conservatieproducten. De verpakking is ook zeer belangrijk voor de bewaring van een artefact. Een aangepaste verpakking zorgt er immers voor dat de artefacten beschermt worden tegen schade van omgevingsfactoren. Verder zorgt het er voor dat de artefacten voldoende ondersteuning krijgen en geïmmobiliseerd zitten om schade bij transport en hanteren te vermijden.

Archeologisch metaal is vooral gevoelig voor temperatuur, relatieve luchtvochtigheid (RV) en luchtverontreiniging. Idealiter worden koperlegeringen, zilver en loodlegeringen bewaard in een ruimte met een relatieve luchtvochtigheid van maximum 30% en een temperatuur van 16-18°C. Voor archeologisch ijzer wordt een maximale RV van 15% aangeraden. Het belangrijkste is dat deze waarden zo constant mogelijk gehouden worden. Wanneer de vochtigheid te hoog wordt of de omgevingsfactoren gaan schommelen, is het mogelijk dat het voorwerp actief gaat corrodereren. Daarom worden de artefacten verpakt in een luchtdichte container met silicagel. Silicagel is een droogmiddel met grote vochtopname. Hierdoor wordt de relatieve luchtvochtigheid onder 15% gehouden en blijft ze constant.

De artefacten zelf zullen in doorprikte minigripzakjes gestoken worden met PE-folie ter bescherming. De meer fragiele objecten zullen in een plexi-doesje worden verpakt met ondersteuning uit PE-schuim en -folie. De zakjes en doosjes worden dan in de luchtdichte container met silicagel bewaard. Op regelmatige basis wordt er nagekeken of de silicagel nog niet verzadigd is en indien nodig wordt hij vervangen.

²¹ Door Leentje Linders.

